

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
Катедра „Теория и история на държавата и правото“

**ТЕОРЕТИЧНИ И ИСТОРИЧЕСКИ АСПЕКТИ
НА МИРОВОТО ПРАВОРАЗДАВАНЕ.
БЪЛГАРСКИЯТ И СВЕТОВНИТЕ МОДЕЛИ НА
МИРОВИЯ СЪД.**

Автореферат

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна
степен „Доктор“

Професионално направление 3.6. Право.

Докторска програма: „Теория на държавата и правото.

Политически и правни учения

Научен консултант:
Проф. д-р Тенчо Колев Дундов

Докторант:
Михаил Матеев Матеев

СОФИЯ
2019г.

Съдържание

I. Обща характеристика на дисертационния труд	2
1. Актуалност на темата, практическо значение и новост на изследването.	2
2. Предмет, цели и методи на изследването.	4
3. Обем и структура на дисертационния труд	5
II. Кратко изложение на дисертационния труд.....	7
УВОД:.....	7
Глава I. МИРОВИЯТ СЪД И МИРОВОТО ПРАВОРАЗДАВАНЕ. СЪЩНОСТ И СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ.....	8
Глава II. МИРОВИЯТ СЪД В АНГЛИЯ XI-XIX в.....	18
Глава III. МИРОВИЯТ СЪД ВЪВ ФРАНЦИЯ XVIII – XIX в.	22
Глава IV. СЪЗДАВАНЕ НА МИРОВИЯ СЪД В РУСИЯ ПРЕЗ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIX в.....	28
Глава V. МИРОВИЯТ СЪД И МИРОВОТО СЪДОПРОИЗВОДСТВО В БЪЛГАРИЯ.....	32
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	35
III. Приносни моменти на изследването.....	36
IV. Публикации, свързани с дисертационния труд.....	37

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на темата, практическо значение и новост на изследването.

Мировият съд и мировото правораздаване се зараждат в недра на средновековните държави, преживяват своя разцвет през XIX век, и своя упадък през XX век, за да се възродят отново през последните десетилетия. Подобни съдебни учреждения продължават да съществуват и понастоящем 43 (22%) от всичките 194 държави в света. В България също са съществували мирови съдилища, при това, в един относително голям период от съвременната ни държавно-правна история (1880 – 1934г.).

Въпреки това, понятията „мирови съдия“, „мирови съд“, „мирово правораздаване“ са в голяма степен неясни не само на обикновения гражданин но и на юристите.

В българската правно-научна литература този сложен и многостранен съдоустройствен и процесуален институт не е бил предмет на комплексно научно изследване и осмисляне. При издирването на относимата към мировото правораздаване библиография, с изненада открихме, че в цялата ни правно-историческа, теоретико-правна и съдебно-процесуална литература е написано само едно задълбочено историко-правно изследване на проф. Димитър Токушев конкретно върху този предмет и няколко статии, предимно от края на XIX и началото на XX век. Твърде малко са дори и научните трудове, в които покрай основния предмет на изследване, са разгледани и отделни аспекти на съществуването у нас или в други държави мирово правораздаване. При това в тях доста често се повтарят твърдения и оценки, които са били направени от някои предшественици в науката без обстойно проучване, и в отклонение от действителните исторически факти и обстоятелства.

Същевременно в чуждестранната литература въпросите за произхода, развитието, проблемите и перспективите на мировото

правораздаване в съответните държави не само са били, но и продължават да бъдат изследвани задълбочено и системно от множество автори във Великобритания, Франция, Русия, САЩ и др. През последните две десетилетия мировият съд и мировото правораздаване са предмет на многобройни научни изследвания в Русия, като причина на този засилен интерес е възстановяването през 1998г. на мировия съд в Руската федерация . Монографични трудове, студии и статии за историческите и теоретичните аспекти, както и за актуалните проблеми на правораздаването са написани от А.З. Акопян, А.С. Александров, Э.Н. Алешкина, Н.Н. Апостолова, Г.А. Боева, Е.А. Волосатых, А.Г. Галкин, Л.В. Головкин, Н.И. Горская, Е.В. Данилевская, В.В. Демидов, В.В. Дорошков, А.Ф. Ефимов, В.М. Жуйков, А.Ф. Изварина, А.В. Илюхин, В.А. Илюхина, Н.Н. Ковтун, В.И. Кононенко, С.В. Лонская, С.П. Сереброва, В.А. Устюжанинов, Н.А. Чечина, А.С. Яковлев и др.

Изследването на въпросите за генезиса, същността, историческото развитие, на световните и българския национален модели на мировия съд и мировото правораздаване е не само актуално в историко-правен и теоретико-правен аспект. То има и практическо значение с оглед съвременното състояние и опити за реформи на българската съдебна власт. Познанието на нашия и чужд исторически опит и теоретико-правно осмисляне на помирителното съдопроизводство и българския и световните модели на мирово правораздаване биха могли да дадат ориентир за решаването на съществуващите проблеми в системата на нашето правораздаване - затрупаните от граждански и наказателни дела съдилища, основателното недоверие на гражданите ни в съдебната система, действащият, но практически мъртъв текст на чл. 145, ал.3 от ГПК, медиацията, безуспешните опити да се оптимизира правораздаването чрез приемането на нови процесуални и съдоустройствени закони.

2. Предмет, цели и методи на изследването.

Предмет на изследването на дисертационния труд е генезисът, същността, формите и историческото развитие на мировия съд и мировото правораздаване в съдоустройствен и съдопроизводствен аспект.

Основните цели и задачи на изследването са:

- 1) Теоретично изясняване на понятията помирително производство, мирово правораздаване, исторически модели на мирово правораздаване; на мястото и ролята на мировите съдилища в съдебната система; на съотношението на алтернативните способи за разрешаване на спорове, помирителните и съдебните производства при решаване на възникналите спорове.
- 2) Изследване на възникването и историческото развитие на мировото правораздаване в света, формиране и характеристики на историческите модели на мирово правораздаване (Английски, Френски, Руски).
- 3) Системно изложение и анализ на историческите обстоятелства и събития при въвеждането на мировия съд и мировото правораздаване в България (1880г.).
- 4) Характерни особености на създадения през 1880г. български модел на мирово правораздаване, достоинства и недостатъци на създадената нормативна уредба в съпоставка със съществуващите системи на мирово правораздаване в Русия, Франция и Англия.

Комплексният характер на изследването предопределя и методологическата му основа, която се характеризира с плурализъм на използваните методи. Приоритетно са използвани историческия, системният, диалектическият, социологическият и културологическият подходи. Обектът на изследването се анализира като динамично в рамките на историческия процес социокултурно и конституционноправно явление, системна съвкупност от множество елементи и техните структурни и функционални взаимовръзки и взаимоотношения.

В методологическата база на изследването са включени множество общонаучни и частнонаучни методи: логически методи (индукция, дедукция, анализ, синтез, абстрахиране, аналогия), системен метод и моделиране, историко-генетичен, сравнително-исторически, сравнително-правен, формално-юридически, лингвистически, количествени (статистически) методи.

3. Обем и структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е с общ обем от 354 стандартни страници, от които:

Основно изложение (274 страници) с класическа структура от увод, пет глави, в които са разгледани поставените въпроси и заключение. В дисертацията има 388 бележки под линия.

Библиография (11 страници), включваща общо 37 сборника с документи, справочника, извори и архивни фонда, 8 публицистични и мемоарни източника, 31 български и чужди нормативни акта, 72 научни публикации по темата от български автори и 43 чуждестранни публикации по темата.

Приложения в табличен вид (62 страници), и

Фотокопия на документи (4 страници).

Съдържанието на дисертационния труд е структурирано, както следва:

УВОД.....	1
I. МИРОВИЯТ СЪД И МИРОВОТО ПРАВОРАЗДАВАНЕ. СЪЩНОСТ И СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ.....	8
II. МИРОВИЯТ СЪД В АНГЛИЯ XI-XIX в.....	62
III. МИРОВИЯТ СЪД ВЪВ ФРАНЦИЯ XVIII – XIX в.....	101
IV. СЪЗДАВАНЕ НА МИРОВИЯ СЪД В РУСИЯ ПРЕЗ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIX в.....	132
V. МИРОВИЯТ СЪД И МИРОВОТО СЪДОПРОИЗВОДСТВО В БЪЛГАРИЯ.....	178
СЪДЕБНАТА РЕФОРМА ОТ 1880г.....	184
НОРМАТИВНА УРЕДБА НА МИРОВОТО ПРАВОРАЗДАВАНЕ СПОРЕД ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО ОТ 1880 г.....	218
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	265
БИБЛИОГРАФИЯ.....	275
ПРИЛОЖЕНИЕ 1.....	286
ДОКЛАД На Жак-Гийом Туре пред Националното събрание на Франция относно проекта за закон за съдоустройството и създаване на мирови съдии.....	286
ПРИЛОЖЕНИЕ 2.....	293
ТАРИФИ на медиаторите за спор с материален интерес от 5000 лв. и провеждане на две или повече заседания с обща продължителност 4 часа.....	293
ПРИЛОЖЕНИЕ 3.....	295
СРАВНИТЕЛНА ТАБЛИЦА На нормативната уредба по Съдопроизводство по гражданските дела, които са подсъдни на мировите съдии (1880г), Устава за гражданското съдопроизводство (1864 г.) и Закона за гражданското съдопроизводство (1892г.).....	295
ПРИЛОЖЕНИЕ 4.....	344
БРОЙ И СЪДЕБНИ РАЙОНИ на апелативните, окръжните и мировите съдилища в Княжество България към 1896г.....	344
ПРИЛОЖЕНИЕ 5.....	349
ДОКУМЕНТИ.....	349
ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ.....	353

II. Кратко изложение на дисертационния труд

УВОД:

Сред първите осъзнати от човечеството социални понятия, наред с такива понятия като род, племе, старейшина са и понятието прав, правда, правилно, праведен. Етимологията на тези думи ни отправя назад към праславянското „ргāвъ“ и праисторическото индоевропейско „ргō-vos“ (прав, правилен, устремен напред), откъдето са произлезли и сродните думи в европейските езици: латинското *probus* (добър, честен, порядъчен), староиндийското *prabhūṣ* (превъзхождащ по сила и изобилие), англосаксонското *fram* (силен, действен, смел), староисландското *framr* (стоящ отпред, стремящ се напред). Постепенно общото понятие правда е започвало да се запълва с конкретно съдържание: не убивай, не кради, почитай боговете и предците си и т.н. Но едновременно с осъзнаването и приемането на правдата, човешкото общество неизбежно се е сблъсква и с кривдата (универсалната семантическа опозиция „прав-крив“), защото винаги има отделни индивиди, които не следват правия път. Оттук е възникнал практическия въпросът как и с какви средства да се защити онеправданият? Как да се разреши възникналият от извършената неправда спор, който в една или друга степен засяга не само страните в конфликта а и целия социум.

Всички държави непрекъснато експериментират различни модели на организацията на съдебната власт и правораздаването, различни институционални решения, принципи и подходи, защото няма такъв исторически момент, в който отделното общество или държава да са били убедени, че са успели да изградят един наистина правдив, справедлив и безпристрастен съд и са намерили идеалния начин за разрешаване на възникващите в обществото спорове. Това остава и до момента една перманентна цел в перманентния процес на реформиране на съдоустройството и съдопроизводството.

Мировият съд и мировото правораздаване се явяват резултат на това непрекъснато търсене.

Глава I. МИРОВИЯТ СЪД И МИРОВТО ПРАВОРАЗДАВАНЕ. СЪЩНОСТ И СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ.

Резюме: Преглед на българската и чуждата научна литература. Дефиниране на понятието и типовете мирови съд и мирово правораздаване. Исторически способности и модели за разрешаване на спорове. Видове помирителни производства и съпоставка на мировото правораздаване с традиционното съдопроизводство и медиацията.

В сравнително-правен и исторически аспект мировият съд и мировото правораздаване са резултат на многовековното развитие на съдебните системи на Великобритания, Франция и Русия, които създават свои оригинални и обусловени от историческите условия модели на това съдебно учреждение. Независимо от принципните различия на отделните исторически модели и тяхната еволюция в рамките на конкретните съдебни системи, съществуват редица белези, които биха могли да послужат за извеждане на един общ теоретичен модел на мировия съд и мировото правораздаване.

В чуждестранната правно-научна литература съществуват множество дефиниции на същността, признаците, функционалните и структурни характеристики на мировото правораздаване, които биха могли да се сведат до два концептуални подхода: институционален и социално-функционален. При първия подход се прави акцент на мястото на мировия съд в съдебната система като първоинстанционен съд от най-ниско ниво, неговия местен характер, ограничена правораздавателна компетентност (граждански дела с ниска цена на иска, наказателни дела за леко-наказуеми престъпления), едноличното разглеждане и решаване на делата и упростените съдопроизводствени процедури. При вторият подход се обръща основно внимание на помирителния способ по който се разрешават основната част от правните спорове пред мировия съд и на тяхната достъпност.

В българската правна литература, единствено Е. Танчев и М. Белов (Сравнително конституционно право. София: Сиби. 2009г. стр. 602) дават обобщена дефиниция на мировия съд и мировото правораздаване. Направената от тях квалификацията на мировия съд и мировото правораздаване като „заместител на първоинстанционните съдилища“ не може да бъде споделена най-малкото поради това, че във всички съдебни системи, в които съществува подобно учреждение (независимо от това, дали се смята за звено от общите съдилища или особен съд) мировият съд се явява същински първоинстанционен а не някакъв заместител. С изключение на ограничената предметна и териториална компетентност и упростеното сумарно производство, неговата правораздавателна дейност не се различава от тази на типичния общ първоинстанционен съд. Също така неправилно е и свеждането му в концептуален аспект до един бърз, лесен, достъпен и евтин за страните съд.

Значително по-точно са посочени съществените характеристики на мировия съд от проф. Д. Токушев (Съдебната власт в България. София: Сиби, 2003г., стр. 174). Макар авторът да си поставя за цел да дефинира само същността на българския мирови съд, съгласно приетият у нас през 1880г. Закон за устройство на съдилищата, посочените характеристики са относими и към другите исторически системи на мирово правораздаване.

От съществени недостатъци страдат опитите на съвременните руски изследователи (Дорошков, В. В., Лонская С. В.) за дефиниране на мировото правораздаване – те не успяват да открият същностното на мировия съд, да посочат тези негови характеристики, които го правят един различен съд сред всички други съдилища в една съдебна система.

Същността и кратката дефиниция на понятието на мировия съд и мировия съдия би могла да се сведе до две ключови характеристики, които могат да бъдат синтезирани в една кратка дефиниция: „съд (съдия) чиято цел е да не осъжда“.

Първата характеристика е, че това е съд (съдия), и в нея се включват всички родови признаци на това понятие в обема и съдържанието и съобразно принципите на съответната епоха (орган на съдебната власт,

независима юрисдикция, задължителни за прилагане процесуални форми, право на издаване на актове със сила на пресъдено нещо, институционален контрол на актовете и др.). В съпоставка с другите съдилища от съответната съдебна система, мировите съдилища могат имат известни специфики в организацията и дейността си (например изборност и мандатност на съдиите, упростено, сумарно производство, особен ред на обжалване на актовете, служебно начало и пр.), но тези специфики не определят принципното различие на мировите и общите съдилища. Това принципно различие се съдържа във специфичните цел и средства на мировото правораздаване – да се постигне решаване на възникналия спор приоритетно чрез помиряване на страните, т.е. постигане на спогодба между тях, един взаимоприемлив компромис, който може да не съответства на пълния обем на претенциите на страните и произтичащите от обективно съществуващите фактически и правни обстоятелства по делото и произтичащи от материалната норма субективни права и задължения.

Независимо от степента на убедителност на идеологическата обосновка на тезата, че законът е израз на общото съгласие на гражданите в името на общото развитие и благоденствие, независимо от степента на реалното участие на народа в управлението на държавата чрез формите на пряката или представителна демокрация, нормата на писаното право винаги се е явявала продукт на субективни опит, концепции, убеждения, интереси и предположения на един доста ограничен кръг от лица. Кабинетното моделиране на обществени отношения, закрепено в нормите на закона и приложено в практиката твърде често не издържа на проверката на времето и се налагат последващи изменения, допълнения, отмяна и въвеждане на нови нормативни разпоредби. Това създава предпоставки за нарушаване на стабилността на нормативната система на обществото, и по-същественото – разединява обществото, създава усещане за несправедливост и неправилност на закона в определени, понякога значителни части на обществото. За разлика от нормите на обичая, нормите на писаното право не са и не могат да бъдат възприемани от хората като

общоприети и подлежащи на безапелационно изпълнение. Съвсем неизбежно се насърчава стремежа към уклонение от предписанията на закона – било чрез субективното му тълкуване и практическо приспособяване към установените в обществото обичаи, морал и ценности, било чрез явното неизпълнение и нарушение на нормативните разпоредби. От своя страна това води до увеличаване на числото на споровете и конфликтите между отделните граждани, при което все по-често те започват да търсят съдействието на правоприлагащите и правораздавателни органи на държавата.

За разлика от съдилищата на общото право (Великобритания, САЩ и др.) които имат възможността да постановят прецедентно решение, с което да коригират несъответствието на действащата правна норма в конкретния случай и дори да признаят за неконституционен определен закон или отделни негови разпоредби, съдилищата в континентална Европа, вкл. и у нас са длъжни да прилагат разпоредбите на закона, дори и да стигнат до убеждението, че те са в противоречие с общоприетите правни принципи, справедливостта и здравата житейска логика. Те имат единствено правомощието да тълкуват разпоредбите на законите, което дава една твърде ограничена негласна възможност за избягване на явно несправедливи, съответстващи на закона но неправилни по съществуващото си съдебни актове.

Проблемът за възникващото разминаване между правото и правдата е бил осъзнат още през Античността (Аристотел – Никомахова етика). Юридическата практика на древните елини, обаче, не създава механизми за практическото съгласуване на правото с правдата.

Такъв механизъм е създаден по-късно от римляните. С характерната за тях прагматичност, те предоставят на претора функцията да коригира и допълва правните норми, създадени по законодателен път (т.нар. *Ius Civile* - *leges, plebis scita, senatus consulta, constitutiones*), но не само като решения *ad hoc* по конкретни казуси, а като правила, закрепени в преторските едикти и образуващи една паралелна нормативна система - т нар. Преторско право (*Ius honorum*). Чрез този подход на нормотворчество те

успяват да постигнат един разумен компромис между приетите в обществото ценности на законността и справедливостта.

През Средновековието, англо-саксонската правна система (Системата на общото право), възпроизвежда принципно именно тази римска технология на правотворчество и правоприлагане. Още при създаването на първия компонент от нормативната си система, известен като Common Law, се дава приоритет на нормите, създавани по пътя на съдебния прецедент, с което акцентът на правораздаването се измества от абстрактното „правилно“ към правилното в конкретния случай. В последствие се създава и една паралелна, „коригираща“ нормативна система – Норми на справедливостта (Equity law), втория компонент на английската правна система, който се явява резултат на практиката на съда на Лорд-канцлера, допълващ и изменящ вече съществуващите норми на Common law и в чиято същност отново е заложена идеята за съгласуване на правото и правдата.

Особено внимание следва да се обърне и на подхода на Християнската църква за решаването на възникналите в обществото спорове. Като следва заветите на Спасителя, Църквата създава нова концепция за съда в която се прави акцент не на външната принуда спрямо допусналия нарушение, а на насърчаването на вътрешното осъзнаване на грешността на собственото поведение. Каноническото право въвежда едно специфично деление на съда, непознато за другите религиозни и светски нормативни системи – това е делението на вътрешен съд (forum internum) и външен съд (forum externum). Основание и опора на вътрешният съд са нормите християнската нравственост, дадени на човека от Бога чрез Евангелския закон. Този вътрешен съд е съд на съвестта, състои се в осъзнаването, признаването и разкаянието за извършения грях, извършено било лично пред пострадалия, било пред събратята от религиозната общност, било пред свещеника чрез християнското тайнство „покаяние“ (изповед). При него няма нужда от обвинители, сложни и формални процедури и доказателства. В ролята на обвинител е собствената съвест на извършилия греха, а свещеникът, който приема изповедта играе ролята на

свидетел на разкаянието, помощник на съвестта на каещия се и ходатай пред Бога, който единствен има властта да отсъди.

Външният църковен съд в голяма степен наподобява познатият ни светски държавен съд, но за разлика от последния, външният църковен съд представлява не основно, а субсидиарно средство за разрешаване на конфликта. Той се провежда само тогава, когато, по една или друга причина, братския вътрешен съд не постигне резултат (извършителят на прегрешението нито направи доброволно покаяние на изповед, нито се разкае след направеното насаме или в присъствието на свидетели изобличение от оскърбения, нито прибегне до посреднически съд). Но дори и да се стигне до провеждането на епископски и съборен съд, отново християнското Учение повелява преди разглеждане на делото съдът трикратно да увещава подсъдимия с цел да го подбуди към доброволно разкаяние и признаване на извършения грях. Приоритетна цел на църковния съд е решаването на конфликтната ситуация чрез помирение на страните.

Сред множеството преобразования, последвали Френската буржоазна революция от 1789г, е едно нововъведение в съдебната система и правораздаването - институтът на мировия съдия и мировото правораздаване. В съпоставка с църковният съд се вижда, че той до голяма степен възприема основните принципи на последния, но смятаме, че това не е резултат на някаква осъзната рецепция. Независимо от оскъдната регламентация, липсата на задълбочена обосновка и доста наивната мотивация, мировият съд във Франция става една изключително жизнена институция, а мировото правораздаване – ефективен способ за разрешаване на правни спорове. Той става образцов модел и е реципиран от почти всички европейски държави, включително България и Русия.

Благодарение на мировия съд, въпросът за решаването на гражданските спорове с помирение заема централно място не само в дейността на френските мирови съдилища но и в цялата теория и практика на правораздаването от 1789г. и до наши дни. И днес, идеите за медиация на правните спорове и други алтернативни форми на традиционното

правораздаване все повече привличат вниманието на обществото, правната наука и практикуващите юристи през последните десетилетия.

Въз основа на анализа на историческото развитие на различните модели на мирово правораздаване, както и на съдебните системи и съдопроизводство на редица европейски държави, бихме могли да направим следната класификация на помирителните производства при правораздаването:

1. Задължително предварително помирително производство, осъществявано от специализирани съдилища или особени юрисдикции,
2. Задължително предварително помирително производство, осъществявано от общите съдилища.
3. Факултативно помирително производство, интегрирано в съдебното производство на общите съдилища.
4. Алтернативно извънсъдебно помирително производство, осъществявано от специализирани несъдебни институции(Медиация)

Следва да се уточни, че при всичките четири типа, помирителните производства се провеждат едва след като страните са отнесли съществуващия между тях спор за разглеждане от съда. Тук на се включват съществуващите законови възможности един възникнал правен спор да бъде решен със средства като спогодба, споразумение и др.п., постигнати без или с участието на трети лица, които имат за цел да се избегне решаването на спора по съдебен ред.

При първия и втория тип, помирителното производство се обособява като самостоятелен първи стадий на съдопроизводството, като при постигането на помирение отпада необходимостта от провеждане на процесуалните действия на същинското правораздаване. В този стадий, съдът е задължен да съдейства на страните при събирането и проверката на доказателствата и паралелно с това да предприема активни действия за склоняване на страните към помирение, които не се ограничават само с това да предложи на страните да решат спора си по такъв начин и да им разясни правните последици от това. Провеждането на помирително производство, дори и в случаите на непостигане на спогодба е

задължителна предпоставка за по-нататъшното развитие на процеса и липсата му води до порочност на съдебното решение.

В повечето случаи съдопроизводственото законодателство не посочва конкретно какви конкретни действия за помирение на страните следва да извърши съда, в какви процесуални форми и последователност да бъдат осъществявани те. Причината за това е, че по принцип дейността по примиряване на спорещите не подлежи на формализация – в нея се използват предимно психологически средства, насочени към създаването на обективни представи за ситуацията, преодоляване на определени нагласи към насрещната страна и създаване на други, използват се механизми на рационално и емоционално въздействие и пр., които могат да бъдат твърде различни, в зависимост от личностовите особености на страните и характера на съществуващия между тях спор.

Разликата между първия и втория тип помирителното производство е в практическите качества и умения на съда. Не е толкова съществено как ще бъде наречен този съд (мирови, магистратски, районен или пр.), както и как ще е позициониран в структурата на съдебната система (като част от общите съдилища или някаква особена юрисдикция). Изпълнението на функциите на съдията и мирителя изискват различни подходи, различни нагласи, знания и умения, до голяма степен и различен начин на мислене, макар да имат един и същ предмет на дейност. Подобно на архитекта и строителния инженер. В действителността се срещат малко хора, които биха могли да съчетават успешно тези две житейски роли. Заслуга за това има и класическото юридическо образование, което възпитава в професионалния юрист култ към формализма, стриктното прилагане на разпоредбите от закона и фобия към всяко отклонение от тях, дори и в случаите когато това би удовлетворило и двете страни, би било житейски разумно, оправдано и справедливо. Съдията в континенталната правна система много бързо влиза в ролята на *magister*, който стои над всички в съдебната зала и *ex cathedra* на своята висока длъжност и власт е призван да налага законовия шаблон върху всички граждани и всички техни отношения. За него понятия като житейски разумно, оправдано и

справедливо са метаюридически и дори опасни, защото създават риск да бъде обвинен в произвол и неправосъдност. Професионалните съдии избягват да предприемат всякакви действия, които не са регламентирани изрично от закона, и да утвърждават решения, които се различават от законовия шаблон, защото винаги могат да бъдат обвинени в упражняване на принуда, манипулиране, злоупотреба. Инстинктивно те се стремят да не се ангажират с особена активност в помирителни процедури, дори и когато законът ги задължава да провеждат такива, а помирителната процедура, както констатира Жак Пумаред, става тяхна „нелюбимка“.

Несъмнените успехи при примирението на страните, които демонстрират френския мирови съд от средата на XIX в. , руския модел на мирово правораздаване от 1864-1917г., както и английските магистратски съдилища се дължат до голяма степен на възможността им да създадат и утвърдят собствена „помирителна практика“ и специфични професионални учения за разрешаване на спорове чрез помирение на страните (въпреки противодействието и негативното отношение на съдиите от общите съдилища, адвокатите и професионалните юристи). Именно тези съдилища бихме посочили като пример за първия тип помирително производство. В най-завършен вид този тип помирително производство е реализиран в руския модел на мирово правораздаване от 1864-1917г., при който и второинстанционното разглеждане на делата е поверено на един специализиран в примирението правораздавателен орган (Общо събрание на мировите съдии) .

Типични примери за втория тип помирително производство са българският мирови съд от 1880-1934г. и съвременният руски мирови съд. В структурно отношение те са част от системата на общите съдилища (първоинстанционен съд от най-ниско ниво). В персонален аспект – мировите съдии следва да са лица, отговарящи на общите изисквания за заемане на съдийска длъжност (висше юридическо образование, стаж по специалността и др.). Въззивното обжалване на техните актове се извършва пред по-горните по степен общи съдилища. Практически липсват каквито и да е механизми и стимулиране за специализирана квалификация и

създаване на някаква собствена „помирителна практика“. Практическата реализация на този тип помирително производство показва, че при тези условия мировите съдии не съумяват успешно да изпълняват и двете роли – на мирителя и на съдията и приоритет получава втората. С течение на времето Мировият съд остава такъв само по наименование и се превръща в един обикновен първоинстанционен съд с доминираща правораздавателна функция.

Третият тип помирително производство се утвърждава исторически по-късно и започва да доминира в континенталните съдебни системи и съдопроизводство от средата на XX в. Дълготрайното и системно противоборство на общите и мировите съдилища довежда до постепенната загуба на ефективност и деградация на мировото правораздаване. В резултат на това, в редица държави въобще е премахнат институтът на мировите съдии (Русия – 1917г., България – 1934, Франция 1958г.), като се утвърждава една унифицирана система на съдоустройство и съдопроизводство. Същевременно, идеята за решаване на спорите чрез помирение на страните не е изоставена изцяло. Помирението е запазено като факултативна възможност за решаване на спора чрез постигане на съдебна спогодба. Практиката, обаче, показва, че при тази нормативна уредба, помирителното производство при правораздаването е фактически мъртъв или, в добрия случай, изключително рядко работещ институт.

Четвъртият тип помирително производство е относително ново явление в съдопроизводството и получава популярност едва в край на XX и началото на XXI в. и представлява очевиден опит за ново търсене на алтернативни форми на традиционното правораздаване и възраждане на идеята за решаване на правните спорове чрез помирение на страните. Медиаторите и медиацията са въведени във всички държави-членки на ЕС и в множество други държави по света и вече имат над 3 десетилетия история. Статистическите данни за медиацията в Европа сочат, че въпреки усилената ѝ популяризация, практическите резултати от нея са прекалено скромни и съвсем не отговарят на очакванията за един ефективен начин за разрешаване на правни спорове. Причините за това ние виждаме основно

в два аспекта: икономически и процесуален. Направените от нас проучвания показват, че твърденията за значителна икономия на средства от страните при този начин на решаване на спорове не съответстват на действителността, особено при споровете с нисък материален интерес. В случаите, когато в резултат на медиацията не бъде постигнато споразумение, всички направени за нея разноски съставляват чиста загуба на средства, усилия и време за страните. Освен това, неуспешната медиация представлява и чиста загуба на време на страните, защото всичките представяни и обсъждани в хода на медиацията документи, факти, обстоятелства и пр. нямат никаква доказателствена и процесуална стойност в последващото съдебно производство. В този аспект се крие и най-същественото предимство на мировото правораздаване пред медиацията: то не изисква никакви допълнителни разноски за страните и не води до загуба на процесуално време. Дори и проведеното предварително помирително производство на мировия съдия да се окаже напълно неуспешно и страните да не постигнат споразумение, мировият съдия може незабавно да влезне в ролята си на съд и да пристъпи към постановяване на решение, защото основната процесуална работа е свършена – събрани са и са проверени доказателствата, страните са направили всички свои доводи и възражения. Остава само да се направи правната квалификация и да се запише диспозитива на решението.

Очевидният неуспех на тази поредна иновация в сферата на правораздаването и перманентните проблеми на съществуващите съдебни системи ни дават основание да се обърнем към добре забравения у нас мирови съд и да се опитаме да извлечем рационалното, полезното, работещото от него за да продължим с реформите на съдебната система.

Глава II. МИРОВИЯТ СЪД В АНГЛИЯ XI-XIX в.

Резюме: Генезис на понятието мирови съд. Историческо формиране и развитие на Английския модел на мирово правораздаване. Характеристика и особености.

В представите на древните англо-сакси, този който нарушава „мира“ е престъпвал „закона“. „Мирът“ е ценност, която се признава и защитава не само относително държавата и народа като цяло (кралският мир), но и всеки отделен индивид има право на своя личен, особен мир и спокойствие. Тъй като кралят е имал неоспорвано право да принуди правонарушителя да заплати обезщетение, пострадалият е трябвало да търси неговото съдействие. Но исканата закрила на краля се е разглеждала като нарушение на мира и спокойствието на последния. По тази причина 1/3 част от заплатеното обезщетение от правонарушителя се е полагала на краля за нарушеното му спокойствие (наричана wite), а останалата част се е получавала от пострадалия или неговите роднини (наричана wer).

Първоначално възстановяването „кралският мир“ се е прилагало само по изключение и то само при посегателства спрямо отделни лица, в определено време и място (краля, слугите му, по време на празници, като Великден, Коледа, Петдесетница, на главните пътища, в кралския град). С течение на времето под закрилата на краля попадат църквите, манастирите, обществените места, висшите длъжностни лица по места, вдовиците, до момента в който кралският мир и кралската закрила започнала да се простира над цялото кралство и всички негови поданици.

По времето на Ричард I Лъвското сърце (Richard I the Lionheart, r. 1189 – 1199) централната власт осъзнава, че кралският мир и кралското правосъдие следва да се упражняват изцяло от пряко зависими от краля магистрати. През 1195 година Ричард възлага на отделни рицари функцията да "опазват мира в непокорните райони" (to preserve the peace in unruly areas), като тези рицари са били лично отговорни пред краля за поддържането на правния ред в своите райони.

При Хенри III (Henry III of Winchester, r. 1216-1272) практически всички наказателни дела попаднали в юрисдикцията на кралското правосъдие. В юрисдикцията на кралското правосъдие попадат и голяма

част от гражданските дела – за нарушено владение, непозволено увреждане и др. В резултат на това, броят на делата, разглеждани от подвижните кралски съдии нараснал и възникнала необходимост да бъде намерен начин част от по-маловажните дела да бъдат прехвърлени за разглеждане на местни лица, които да действат от името на краля. Първоначалната функция на пазителите на мира започва постепенно да се трансформира от силово-полицейска към гражданско административна, а през 1264г. започват да изпълняват и съдебни функции.

С течение на времето пазителите на мира се превръщат в главна опора на централното правителство. Това положение е закрепено през 1361г. със Статута за мировия съд (Justices of the Peace Act 1360), в който институцията е вече законово наименувана - Мирови съд (Justice of the Peace).

Към края на XIV в. мировото правораздаване успява фактически да измести правораздаването старите манориални съдилища (courts leet), защото за разлика от последните, които са заседавали само 1-2 пъти в годината и са прилагали архаични процедури и система от доказателства, Мировите съдии са били винаги достъпни за населението, законодателството непрекъснато е разширявало кръга на подсъдните им дела, както и полицейско-административните им функции. И не на последно място – те са прилагали писмена процедура, даваща значително повече гаранции на страните.

XVIII век се оказва особено важен етап в развитието на мировия съд в Англия. Тази епоха, в много отношения, подготвя онова самобитно и независимо положение на мировия съдия в системата от държавните институции на Великобритания, което ще привлече вниманието на цяла континентална Европа. През този период практически цялото местно управление на графството (county) се концентрира в ръцете на мировите съдии и в тяхната юрисдикция били включени редица нови дела. Те стават основна местна юрисдикция с административна и наказателна компетентност.

Още от времето на създаването на институцията, назначението на мировите съдии е било прерогатива на короната. Към началото на XIX в. се установяват законодателно 3 начина за заемане на длъжността на Мирови съдия: 1) Чрез кралски патент (by commission); 2) Чрез акт на Парламента (by act of Parliament) и 3) Чрез височайше благоволение или харта (by Grand or Charter) на краля, скрепена с големия държавен печат.

През XVIII и XIX в. се утвърждава и практиката за разглеждане на делата в различни състави на мировия съд: еднолично, колегиално - в т.нар. Малки сесии (Petty sessions), Специални сесии (Special sessions), Тримесечни сесии (Quarter sessions) и Общи сесии (General Sessions). Утвърждава се правото на обжалване на решенията, при което решенията на мировия съдия могат да се обжалват пред Quarter sessions, а решенията на Quarter sessions - пред кралските съдилища. Пак по същото време безвъзмездната работа на мировите съдии става утвърден обичай и обстоятелство, което буди особено уважение към тази институция и не само във Великобритания. Вярно е че законите им давали право да получават известни парични възнаграждения (fees) за решаваните от тях дела, но в повечето случаи мировите съдии давали всичките средства от събрани такси на своите секретари. Единствено изключение са правели мировите съдии в големите градове и гъсто населените индустриални райони, където натовареността им изисквала полагане на твърде много усилия и време. Очертава една нова и специфична диференциация на мировите съдии във Великобритания на „действащи“ и „почетни“.

Съдопроизводството пред мировите съдии в Англия се е формирало въз основа на практиката, като впоследствие отделните процесуални правила са били закрепвани по законодателен път - Статут 11 и 12 Vict. c. 43, Summary Jurisdiction Act 1879, който урежда т.нар. сумарни производства (Summary Proceedings) и др.

Глава III. МИРОВИЯТ СЪД ВЪВ ФРАНЦИЯ XVIII – XIX в.

Резюме: Историческо формиране и развитие на Френския модел на мирово правораздаване. Характеристика, особености, съпоставка с Английския модел.

В края на епохата на феодализма във Франция, правораздаването по места се извършвало от Сеньориални съдилища на благородниците и Селски съдии (Juges de village). На фона на всеобщия произвол и господство на грубата сила, съдиите, особено селските не са притежавали нито необходимата независимост от местните феодали и централната власт, нито съответните лични качества за да извършват справедливо правораздаване. Тяхната юрисдикция е имала неопределени граници, а самото съдопроизводство не се е придържало към никакви установени форми.

Назрялата реформа се случва след Великата Френска буржоазна революция от 1789г.. Неразделна част на всеки нов конституционен акт във Франция става устройството на съдебната система, като се правят опити да се реализират идеите за упростяването на съдебната система, ускоряване на правораздавателните процедури, независимостта на съдиите от политическата власт, тяхната безпристрастност, публичността и справедливостта на правораздаването.

Със законите от 16 и 24 август 1790г. (Loi du 16 et 24 août 1790 sur l'organisation judiciaire) се провежда цялостна реформа на съдебната система във Франция, като освен другото, и за пръв път се създават мирови съдилища (Justice de paix). Макар и френският мирови съд да не е оригинална френска идея, а ползва в известна степен английския образец, той, още от самото си възникване, съществено се отличава от английската Justice of the peace. Различията са принципи – френското общество отхвърля монархията като форма на управление, превръща поданика (sujet) в гражданин (citoyen), отрича старото съсловно разделено общество и се стреми да създаде ново общество, основано на принципите Свобода, Равенство, Братство (Liberté, Égalité, Fraternité).

Във Франция, мировите съдилища заместват предреволюционните сеньориални и селски съдилища и са замислени като арбитри между гражданите, осигуряващи частното разбирателство. Те са първа инстанция на правораздаването, имаща за цел бързо, достъпно, ефективно и безплатно решаване на възникващите спорове по места, независими, както от централната власт, така и от местната администрация. Принципът за разделение на съдебната и административната власт изрично е записан в чл. 13 на Закона от 1790г., и от компетенцията на мировите съдии са изключени всякакви дела, свързани с административни и полицейско-наказателни функции. Мировите съдилища във Франция се създават като местна юрисдикция единствено по граждански дела от нисък материален интерес - до 100 Ливри (Франка). Освен правораздавателната компетентност, на мировия съдия са били възложени и някои охранителни и изпълнителни производства, като назначаването на настойници и попечители, обявяване на безвестно отсъствие, описи на имоти и др. Всеки гражданин е имал правото да се обърне към мировия съдия и да получи неговото съдействие безплатно.

Не след дълго, идеята за компетентността само по граждански дела и предимно помирителните функции на мировия съдия е изоставена. С три последващи законодателни декрета от 1791г. мировите съдии са включени в съставите на местните полицейски наказателни съдилища и компетенциите им са разширени.

Друго съществено различие от английския модел е изборността, мандатността и платеността на френските мирови съдии. Във всеки кантон на Франция има един мирови съдия (*juge de paix*) и четири заседатели – асесори (*des prud'hommes assesseurs*), които се избират пряко и с абсолютно мнозинство (само за съдиите) от жителите на кантона за срок от две години и могат да бъдат преизбирани. Заемането на длъжността не е изисквала никаква специална юридическа квалификация – основен критерий са били качествата и авторитета на личността.

Било предвидено мировият съдия и неговите асесори да образуват т.нар. Примирително бюро (*Bureau de paix et de conciliation*), към което

спорещите страни са били задължени да се обърнат за съдействие. Искове за съдебно разглеждане на спора е могло да се подават само след провеждане на примирителната процедура в хода на която не е било постигнато примирение, за което се издава служебно удостоверение от Бюрото. Последното е условие за допустимостта на исковата молба.

Системата на мировите съдилища се създава успоредно на съществуващите съдебни инстанции, като задачата на мировите съди е била да съдействат на страните чрез съвети и напътствия да разрешат обикновено възникващите лични и имуществени спорове.

Трябва особено да се подчертае, че въвеждането на предварителното примирително производство (*préliminaire de conciliation*) е действително революционна иновация. Законът от 1790 г. конституира мировите съдии, следвайки буквалния смисъл на думата *Paix* (мир, примиряване, покой, обществено спокойствие), с цел да се погасяват споровете и да се поддържа хармонията между отделните хора. Примирението на страните е заложена като приоритетна цел в дейността на мировите съдии.

Мировите съдилища са преуредени с редица Постановления от края на 1801г. и началото на 1802г., като мировите съдии вече се назначават за срок от 10 години от Първия консул. Друга съществена и много спорна промяна е въведена със Закона от 20 март 1801, който премахва института на асесорите и разпорежда, че мировият съдия следва да действа еднолично (дори и в примирителните производства). Приетите през първото десетилетие на XIX в. Граждански кодекс (*Code civil*) от 1804г., Кодекс за гражданското съдопроизводство (*Code de procédure civile*) от 1806г. и Наказателен кодекс (*Code pénal*) от 1810г. стават основните нормативни актове в правораздавателната дейност на мировите съдии. С тях се разширява и компетентността им – възлага им се съставянето на нотариални актове и извършването на други нотариални дейности, участието им в полицейските съдилища (*Tribunaux de police*).

Конституционната харта от 1814г. (*Charte constitutionnelle*) провъзгласява, че „Всяко правосъдие произтича от краля; то се упражнява

в неговото име от съдиите, които той номинира и назовава и установява.“, а чл. 61 постановява: „Мировото правораздаване се запазва. Мировите съдии, които са назначавани от Краля, не са несменяеми“. Дословно същите формулировки съдържат и чл. 48 и 52 от Конституционната харта от 1830г. Така във Франция окончателно се ликвидира изборността на мировите съдии.

Съществено изменение на статуса на мировите съдии е направено със Закона от 25 май 1838г., с който се разширява компетентността на мировите съдии в исковите граждански производства. Въвежда се и така нареченото „малко примирително производство“ (*petite conciliation*), като се оставя на преценката на съдиите за всеки конкретен случай дали да се провежда такова примирително производство или да не се провежда. Фактически с това се узаконила една успешна практика на френските мирови съдии. Колкото и странно да изглежда това, но в Кодекса за гражданското съдопроизводство от 1806г., помирителното производство не било предвидено за делата, подсъдни на мировите съдии, а само за подсъдните на съдилищата на общото право дела. Нещо повече – при формалното спазване на правилата за съдопроизводството пред мировия съд се оказвало че мировите съдии е трябвало да пристъпят направо към съдебно производство без законова възможност да го отложат за да направят опит за помирение на страните. Това законодателно недомислие лишавало френските мирови съдии от най-важната им функция, която е била записана и в конституцията, затова те започнали да заобикалят закона и да забраняват на съдебните пристави (*huissiers*) да връчват призовките за явяване на съд докато не изпратят на страните покана за предварително примирително производство. Едва, когато помирието завърши без успех, призовката (*citation*) била връчвана на ответната страна и започвало съдебното производство.

Практиката показала, че „малкото примирително производство“ (*petite conciliation*) е ефективен способ за приключване на споровете пред мировите съдии. Това накарало законодателя, с приетия на 2 май 1855г. Закон да отиде в другата крайност и да направи задължително

помирителното производство пред мировите съдии във всичките случаи от негова компетентност (освен в спешните случаи и случаите, когато една от страните не се намира в същия кантон). Такова радикално законово изискване е било очевидно прекалено и създавало редица проблеми в практиката (например в случаите, когато ищецът е недееспособен, претендираното право се нуждае в незабавна защита, когато ищите и/или ответниците са няколко и пр.). По тази причина общите съдилища да не следят особено за провеждането на задължителното примирително производство, а съдиите от общите съдилища да гледат с пренебрежение и скептицизъм на помирението, като една затрудняваща работата им, излишна и празна формалност. За професионалния съдия е било по-лесно да напише съдебно решение, отколкото да спогажда страните, а за мировия съдия писането на съдебното решение е било определено по-трудната задача (предвид недостатъчното не само юридическо образование).

За разлика от „хората на тогите“, мировите съдии, с готовност приемали помирителните производства и при това, успявали да постигнат доста голяма ефективност. Към това следва да се прибави и обстоятелството, че пред мировия съдия ищецът и ответникът са се явявали в повечето случаи лично и без адвокати, които да спъват неформалния диалог между страните и съда.

С течение на времето, конкуренцията между професионалното и непрофесионалното правосъдие във Франция започва все повече да се изостря. Професионалните съдии и адвокатите се започнали с всевъзможни средства да ограничават и дискредитират предварителното помирително производство. Системни станали решенията на касационния съд с които се отменят постигнатите споразумения дори и за най-малките формални пропуски на производството. Порой от критики и очерняне на процедурата се излива в научната литература, енциклопедиите, пресата. Резултатите от тези действия не закъсняват – задължителното помирително производство започва да се изпразва от съдържание и да се прилага все по рядко.

Паралелно на упадъка на задължителното предварително помирително производство, обаче, стремително нараства броя на т.нар.

малки помирителните производства, които провеждат мировите съдии по делата, подсъдни на тях. През 1865г. е бил достигнат максимумът от 3556000 „малки помирителни производства“ от които над 40% са приключили успешно със спогодба на страните. Но след приемането на Закона от 23 август 1871г., който задължавал мировите съдии да пишат поканите за помирителните производства на скъпа гербова хартия, броят на „малките помирителни производства“ започнал прогресивно да намалява: до 2 000 000 - през 1879г. и около 1 500 000 – през първата половина на XX в.

Освен на предварителното помирително производство, следва да се обърне внимание и на рационалността на още едно процесуално действие на мировия съдия, което е предвидено в чл.чл. 41-43 от Кодекса за гражданско съдопроизводство от 1806г. Това е т.нар. Посещение на място и оценка (*Visite des lieux et appréciation*).

Посещението на процесното място е следвало да бъде извършено лично от мировия съдия и той не е имал правото да делегира това действие на друго лице, дори това да е вещо лице, назначено от съда. Смятало се е че мировия съдия трябва да направи огледа със собствените си очи, като това се е аргументирало със сентенцията на Хораций: *Segnius irritant animos demissa per aurem, quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus* (По-слабо въздейства върху разума това което е достигнало през ушите, от това което е представено пред достоверния поглед на очите).

След приключване на огледа мировият съдия е имал право да произнесе решението си на място, без да напуска оглеждания обект, в присъствието на страните.

Като цяло, така създаденият през края на XVIII и първата половина на XIX в. модел на мирово правораздаване във Франция се оказва работещ и ефективен. Той успява да изпълни основното си предназначение – да осигури бързо, евтино и относително справедливо за страните правосъдие по най-често срещаните в ежедневието на обикновените хора дела с малък имуществен интерес, както и да осигури решаването на една значителна част от възникналите спорове с помирение на страните.

Глава IV. СЪЗДАВАНЕ НА МИРОВИЯ СЪД В РУСИЯ ПРЕЗ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIX в.

Резюме: Съдебната реформа от 1864г. и създаване на Руския модел на мирово правораздаване. Характеристика, особености, съпоставка с Английския и Френския модел.

Необходимостта от реформиране на съдоустройството и съдопроизводството в Руската Империя се осъзнава на височайше ниво от средата на XIX век. Разработването на концепцията и законодателните проекти на съдебната реформа е възложено през 1848 г. на Второ отделение на собствената на Негово Величество канцелария, ръководено от граф Дмитрий Николаевич Блудов. Комисията разработва и внася за разглеждане в Държавния съвет на Русия 14 законопроекта за изменение и допълнение на действащото законодателство, които се разглеждат в периода 1857-1860г., но са били отклонени поради тяхната фрагментарност. Било е взето решение да бъде изработена цялостна концепция за съдебната реформа и вместо да се правят частични изменения и допълнения на действащите закони да бъдат разработени изцяло нови законодателни актове.

На 24.10.1861г. към Държавната канцелария е създадена особена комисия под ръководството на В. П. Бутков и С. И. Зарудний, на която е възложено разработването на концепцията на съдебната реформа. На 4.09.1862г. императорът разпорежда да се пристъпи към разработката на новите Съдебни устава, като тази задача е възложена на нова комисия. Към есента на 1863г. са съставени окончателните проекти на 4 закона, озаглавени: Устройство на съдебните места, Устав за углавното съдопроизводство, Устав за гражданското съдопроизводство, Устав за наказанията, налагани от мировите съдии. С Указ от 20 ноември 1864 година Александър II утвърждава четирите закона.

При регламентацията на мировия съд в законодателството на съдебната реформа от 1864 са реализирани концептуалните възгледи на С. Зарудний, за който мировият съдия е помирител, “съдия по съвест”, с

основно предназначение съхраняването на обществения мир, местен патриархален гарант на законността и реда.

Във всяка околия (уезд) е следвало да се учреди длъжност на Мирова съдия, който е бил компетентен еднолично да разрешава основната маса от граждански спорове и наказателни дела – тези с относителна ниска цена на иска или за маловажни престъпления и простъпки. По английски образец е било създадено като „висша мирова инстанция“ и т.нар. Общо събрание на мировите съдии (Съездъ мировыхъ судей), включващо всички мирови съдии от съответния окръг, пред които могат да се обжалват решенията на мировите съдии.

След обстоен дебат за изборността и назначаемостта на съдиите е било решено само мировите съдии да бъдат изборни, като изборът се провежда от всички съсловия съвместно, което само по себе си вече представлява отклонение от установения в Руската империя съсловен ред. Предвидено е било изборът да се извършва не пряко от избирателите, а от Земските събрания.

По въпроса за това дали мировите съдии да бъдат щатни или да работят на обществени начала също бил проведен задълбочен дебат, при който били анализирани достоинства и недостатъците на английския (неплатени мирови съдии) и френския модел (платени, щатни мирови съдии). Руският законодател при решаването и на този въпрос създава свой самобитен модел, който е своеобразно съчетание на платеното и общественото начало. Мировият район се подразделя на мирови участъци (определяни по административен ред), като във всеки мирови участък трябва да има по един Участъков мирови съдия, който получава възнаграждение за труда си и му се осигуряват средства за издръжка на помещение, помощен персонал и за пътни разноски. Освен участъковите мирови съдии, във всеки мирови район могат да бъдат избирани и т.нар. почетни мирови съдии, които имат идентични изисквания за заемане на длъжността, права и положение с участъковите мирови съдии, но не получават нито възнаграждение за труда си, нито каквато и да е компенсация за направените от тях служебни разноски. Допълването на

участковия мирови съдия с почетни мирови съдии, по наше мнение, е едно изключително рационално решение, което би могло да намери приложение и в съвременното съдоустройство.

Устава за Устройството на съдебните места поставя относително ниски изисквания към кандидатите за мирови съдии - наличието на висше юридическо образование не се изисква, нещо повече дори е допустимо кандидатите да не са завършили и средно образование, стига да имат стаж на посочените от закона длъжности.

Така създаденото със Съдебните устави от 1864г. ново съдоустройство и съдопроизводство, макар и формално-юридически да представлява единна съдебна система от 5 йерархични (по териториална и предметна компетентност) степени съдебни институции (мирови съд, Общо събрание на мировите съдии, Окръжен съд, Съдебна палата, Управляващ Сенат), практически се оказва система от „два самостоятелни клона, събиращи се в една обща точка – Управляващия Сенат“ – единият клон това са мировите съдии и техните Общи събрания (т.нар. мирово правораздаване, мирова юстиция), а другият - Окръжните съдилища и съдебните палати (т.нар. Общи съдебни места).

Руската съдебна реформа от 1864, обаче не се ограничава само до структурна реформа на съдебната система. Тя представлява комплексна реформа и съгласуване на съдоустройството и процесуалното право. Според авторите на съдебните устави „Съдоустройството и съдопроизводство, гражданското и наказателното, се намират в толкова тясна връзка помежду си, че е невъзможно да се регламентира нещо основателно в едното, без да се вземе предвид другото.“ Комплексният подход при разработването и приемането на Съдебните устави от 1864г. коренно различава съдебните реформи в Русия, от съдебните реформи във Франция и другите европейски държави, които реципират френското законодателство.

Следва да се обърне внимание на един особено важен, според нас, момент от който са се ръководили съставителите на съдебните устави. Според тях съдопроизводството пред мировия съдия е следвало да се

провежда въз основа на същите начала, както пред общите съдилища, само с някои отклонения, произтичащи от устройството на мировите съдилища и естеството на делата пред тях. Но „за да бъдат облекчени мировите съдии при изпълнението на своите длъжности и за да стане по-достъпен за страните редът, установен за съдопроизводство в мировите съдилища, настоящата книга (става въпрос за Книга I от УГрС, но е валидно и за Книга I от УУглС – б.м.) е съставена по такъв начин, че да представлява нещо подобно на отделен кодекс за съдопроизводството.“

В дисертационния труд са изложени основните положения на гражданското и наказателното съдопроизводство пред мировия съдия, като особено внимание е отделено на редица иновативно регламентирани процесуални институти, като задочното производство, формите на институционален контрол на актовете на мировите съдии и техните Общи събрания, съдебната клетва като доказателство.

Проследени са и основните постижения и проблеми на мировия институт в Русия от практическото създаване на мировите съдилища до ликвидирането им на 22 ноември (5 декември) 1917г. с Първия декрет за съда на новата съветска власт.

Анализът на проучените нормативни актове и архивни източници показват че са неоснователни заключенията на редица съвременни руски изследователи за множеството недостатъци в концепцията на руските мирови съдилища по съдебните устави от 1864 г. Констатираните от тях проблеми в организацията и дейността им през периода 1865-1917г. не са системни, а резултат на изключителната сложност на осъществяването на една радикална съдебна реформа в държава с размерите на Руската империя, както и на редица субективни политически фактори, свързани с контра-реформите на Александър III. Руския модел на мирово правораздаване се отличава със своята задълбочена обмисленост, комплексност и системност и, независимо от неизбежното наличие на някои недостатъци, представлява най-завършеният и функционален, по наше мнение, модел на мирово правораздаване.

Глава V. МИРОВИЯТ СЪД И МИРОВТО СЪДОПРОИЗВОДСТВО В БЪЛГАРИЯ.

Резюме: Подготовка и провеждане на съдебната реформа от 1880г. Рецепция на руското съдоустройствено, процесуално и наказателно право при създаване на мировото правораздаване в България. Анализ на нормативната уредба и на българския модел на мирово правораздаване.

Основите на съдоустройството и съдопроизводството в България започват да се изграждат още в хода на Руско-Турската освободителна война и периода на Временното руско управление (1877-1879г.). На 24 август 1878 г. са издадени Временни правила за устройството на съдебната част в България, според които съдебната система включва полюбовни, окръжни, областни (губернски) и особени (административни и духовни) съдилища.

Създадената от Временното руско управление съдебна система не е била и не е могла да бъде идеална. Към края на 1879г. проблемите със съдебната система започнали да стават все по-видими, което мотивира либералното правителство на Драган Цанков, формирано на 26 март 1880г. и П ОНС да проведе съдебна реформа, иницирана от министъра на правосъдието Христо Стоянов.

За твърде кратко време (55 дни) в Министерството на правосъдието са разработени и внесени за приемане в Парламента 4 изцяло нови законопроекта - Закона за устройство на съдилищата, Съдопроизводството по гражданските дела, които са подсъдни на мировите съдии, Съдопроизводството по углавните дела, които са подсъдни на мировите съдии и Устав за наказанията, които мировите съдии могат да налагат, както и изменения и допълнения на Временните правила за устройството на съдебната част.

Най-съществените промени в съдебната система на Княжество България, които са внесени с новия Закон за устройството на съдилищата от 1880г. са четири: 1) ликвидацията на полюбовните съдилища (старейските съвети в селата и съдебните съвети в градовете); 2) създаването на мировия съд; 3) създаването на нов институт на съдебната

власт – прокурорския, и 4) Премахване на съществуващата във ВПУСЧ изборност на някои от съдиите и въвеждане на принципа на назначаемост на абсолютно всички съдии.

Твърде бързо, с редица процедурни нарушения, практически и без задълбочени дебати предложените законопроекти с общо 666 члена са приети от II ОНС (за 12 заседания от по 2,5-4,5 часа, общо 10 дни). Почти липсват съществени изменения и допълнения, които да са били направени по предложения на депутатите.

В историко-правната ни наука е известно, че законодателството ни за съдоустройството и съдопроизводството е реципирано от правната система на Руската империя и по-конкретно от Съдебните устави от 1864. При сравнително-правен и лингвистичен анализ на руските първоизточници и българските закони, обаче установихме един неизвестен или премълчаван досега факт – те са дословен превод и при това с множество грешки и неточности на почти всички текстове, регламентиращи мировия съд и правораздаване в съответните руски закони, което детайлно описваме в Приложение № 3 към дисертационния труд и анализираме във втория раздел на Главата.

От голямо значение е и друг факт, който установихме: като възприемат като цяло руската нормативна уредба, вносителите на законопроекта същевременно правят и редица твърде спорни структурни и функционални изменения на руския модел. Така, в нашето законодателство за мировото правораздаване:

- Мировият съд е само едноличен,
- Липсва Общото събрание на мировите съдии като апелативна инстанция на мировото правораздаване. Актовете на мировите съдии се обжалват пред Окръжния съд,
- Липсва институтът на почетните мирови съдии,
- Мировите съдии не са изборни, а назначаеми от монарха по предложение на изпълнителната власт,
- Направени са редица изменения в процесуалните институти (подсъдност, доказателства, задочно разглеждане на делата и др), които

имат негативни или най-малкото спорни последици и създават проблеми в практиката на съдопроизводството.

Така направените промени изначално създават редица опасности за нормалното функциониране на системата на мировото правораздаване у нас и за постигане на нейните концептуални цели, което се потвърждава и в последващата практика на българските мирови съдилища. В крайна сметка Българският законодател рецепира текстове от руското законодателство за мировия съд, но не рецепира руския модел, а създава някакъв свой специфичен модел, който в известна степен се доближава до френския модел, но не успява да осигури тази жизнеспособност и ефективност, която притежават френските мирови съдилища.

Въз основа на анализа на достъпните и проучени от нас сведения за практическата реализация на мировото правораздаване у нас стигаме и до още един съществен извод. Мировият съд у нас е създаден без правилната преценка на разполагаемите кадрови ресурси и материални възможности на държавата. Така към 1896 г. (т.е. след Съединението) територията на България е разделена на 130 мирови района, със седалища в 92 населени места и са назначени едва 130 мирови съдии за цялата страна. Прибързаната ликвидация на съществуващите към Освобождението 2851 Полюбовни съдилища (Старейските съвети), в които са участвали 8 553 българи и заменянето им със 130 мирови съдии води до катастрофично претоварване на последните с непосилен брой дела. В резултат на това твърде бързо и самият мирови съд бързо се превръща в един институт, неспособен да изпълнява своите задачи. През 1895г. Марин Тихчев споделя своя опит на адвокат: „Мировите съдии вървят твърдо по стъпките на Окръжните съдилища и спазват същите обреди (процедури – б.м.) и същите формалности изпълняват, та не само се усложняват делата, но и се протакат до безконечност с години.“ и с огорчение заключава: „Думите на господин министъра на правосъдието, когато внасяше законопроекта за мировите учреждения, че последния ще бъде съд: бърз, евтин и възможно справедлив си останаха само думи.“

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Историко-правното изследване на възникването на мировия съд и на мировото правораздаване в Англия, Франция и Русия ни дава основание да разграничим три исторически типа (модела) на мирово правораздаване. Макар те да възникват хронологически последователно и всеки от тях да изпитва в известна степен влияние на своите исторически предшественици, всеки един от тези модели остава до голяма степен самобитен и с редица принципни различия с другите.

Независимо от това че през първата половина на XX век мировите съдилища бяха отречени в родината на Френския и Руския модел, и до днес продължават да съществуват мирови съдилища в съдебните системи на над 40 държави в света (12 в Европа, 15 в Америка, 6 в Азия, 8 в Африка, в Австралия и Нова Зеландия). Те в една или друга степен възпроизвеждат в една или друга френския и английския модел (с известни национални модификации) и демонстрират практическата приложимост и актуалност на мировото правораздаване и помирението, като начин за решаване на правните спорове.

През последните няколко десетилетия голяма популярност придоби темата за алтернативно решаване на споровете (ADR) и медиацията, като една от възможните форми за това. Независимо от мащабното промотиране и извършената законодателна регламентация на медиацията във всички държави-членки на ЕС, постигнатите резултати са повече от скромни. Медиацията не успява да демонстрира нито популярността, нито ефективността, нито жизнеността на мировите съдилища. По наше мнение мировото правораздаване, при което в лицето на мировия съдия се обединяват двете функции на помирителя и на съдията, а самото помирително производство е задължителна фаза от съдопроизводството е значително по-рационално от медиацията, където тези функции са възложени на различни лица, медиаторът не е част от съдебната система, а помирителното производство е факултативно.

Би било разумно, вместо да се опитваме да експериментираме различни алтернативни начини за решаване на правните спорове, да

преосмислим натрупания исторически опит и да се опитаме да извлечем редицата успешни и рационални решения които ни дава мировото правораздаване, като отчитаме че появата на мировия съд е не само резултат на особените исторически обстоятелства в отделните държави, но и правораздавателен орган, съответстващ на създадените в течение на хилядолетия в Европа обичайни, правни и християнски ценности, традиции и принципи.

III. Приносни моменти на изследването.

- Първо в България монографично изследване на теоретичните и историко-правните аспекти на мировия съд и мировото правораздаване;
- Теоретико-правна дефиниция на мировия съд и мировото правораздаване;
- Класификация и дефиниция на типовете помирително производство при решаване на правни спорове;
- Анализ на причините за недостатъчната популярност и ефективност на медиацията и другите алтернативни форми за извънсъдебно решаване на спорове;
- Разграничаване и характеристики на Английския, Френския, Руския и Българския исторически типа (модел) на мирово правораздаване;
- Систематизирано историко-правно изследване на български език на възникването и развитието на мировия съд и мировото правораздаване в Англия, Франция и Русия;
- Сравнително-правен и лингвистичен анализ на българското законодателство за мировия съд от 1880г. (Закона за устройство на съдилищата, Съдопроизводството по гражданските дела, които са подсъдни на мировите съдии, Съдопроизводството по углавните дела, които са подсъдни на

мировите съдии и Устав за наказанията, които мировите съдии могат да налагат) и руските първоизточници (Съдебните уставни от 1864г.);

- Изясняване на историческите събития и обстоятелствата при изработването и приемането на българското законодателство за мировия съд от 1880г.;
- Анализ на концептуалните недостатъци на българския мирови съд и на причините за практическите проблеми в организацията и дейността на българския мирови съд (1880-1934г.);
- Открояване на рационални решения в световните модели на мировото правораздаване, които биха могли да бъдат имплементирани в съвременното съдоустройство и съдопроизводство.

IV. Публикации, свързани с дисертационния труд.

- Мировото правораздаване и медиацията – сп. Правен преглед, ISSN 2534-9449 (print), № 1215 в НРС от 11.03.2019г., бр. 5-6 от 2019г., 23 стр.
- Ефективните средства на мировото правораздаване при някои спорове относно недвижими имоти. - сп. Ius Romanum, ISSN 2367-7007 (online), № 2120 в НРС от 11.03.2019г., бр. I от 2019г., 15 стр.
- Мировото правораздаване и правото на достъп до справедлив съдебен процес (Франция 1790-1855г.) – сп. Ius Romanum, ISSN 2367-7007 (online), № 2120 в НРС от 11.03.2019г., бр. II от 2019г., 21 стр.
- Същност и характеристика на мировия съд и мировото правораздаване - сп. Правен преглед ISSN 2534-9449 (print), № 1215 в НРС от 11.03.2019г., бр. 3-4 от 2019г., 15 стр.

SOFIA UNIVERSITY „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
LAW FACULTY
Department „Theory and history of the state and law“

**THEORETICAL AND HISTORICAL ASPECTS OF
THE JUSTICE OF THE PEACE JURISDICTION.
THE BULGARIAN AND WORLD MODELS OF
THE JUSTICE OF THE PEACE COURT.**

Dissertation abstract

of a dissertation thesis for award of educational and scientific degree

„Philosophy doctor“

Professional field 3.6. Law.

PhD program: „State and law theory. Political and law doctrines

Scientific supervisor:

Tencho Kolev Dundov, PhD, Full Prof.

Doctoral candidate:

Mihail Mateev Mateev

SOFIA
2019

Contents

I. General characteristics of the dissertation	2
1. Actuality of the topic, practical importance and novelty of the study	2
2. Subject, aims and methods of the study.	3
3. Volume and structure of the dissertation	4
II. Summary of the dissertation	6
INTRODUCTION:.....	6
Chapter I. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT AND THE JUSTICE OF THE PEACE JURISDICTION. ESSENCE AND SPECIFIC PECULIARITIES.	7
Chapter II. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT IN ENGLAND XI-XIX c.	16
Chapter III. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT IN FRANCE XVIII – XIX c.	19
Chapter IV. ESTABLISHMENT OF THE JUSTICE OF THE PEACE COURT IN RUSSIA IN THE SECOND HALF OF XIX c.....	24
Chapter V. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT AND THE JUSTICE OF THE PEACE LEGAL PROCEEDINGS IN BULGARIA.....	28
CONCLUSION	31
III. Contribution moments of the study.	32
IV. Publications, related to the dissertation.....	33

I. General characteristics of the dissertation

1. Actuality of the topic, practical importance and novelty of the study

The justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction originated in the womb of the medieval states, they had their bloom in XIX century and their fall in XX century in order to revive in the last decades. Such court institutions still exist even now in 43 (22%) of all 194 states in the world. Justice of the peace courts have existed in Bulgaria too and this has lasted for a relatively long period of our modern state-legal history (1880 – 1934).

However the terms „magistrate“, „justice of the peace court“, „justice of the peace jurisdiction“ are to a great extent unclear not only to the ordinary citizen but also to the jurists.

In the Bulgarian legal-scientific literature this complex and many-sided institute of the judicial system and procedural law has not been subject of a complex scientific research and reasoning. In searching the bibliography in reference to the justice of the peace jurisdiction, we were surprised to discover that in our entire legal-historical, theoretical-legal and judicial-procedural literature has been written only one comprehensive historical-legal research of Prof. Dimitar Tokushev particularly on this subject and some articles, mostly from the end of XIX and the beginning of XX century. Too few are even the scientific papers, in which besides the main subject of research, have been examined also individual aspects of the justice of the peace jurisdiction, which has existed in Bulgaria or in other states. Moreover, in these papers many times are repeated allegations and conclusions, which have been made from some ancestors in the science without comprehensive research and in diversion from the actual historical facts and circumstances.

Meanwhile in the foreign literature the issues about the origin, development, problems and perspectives of the justice of the peace jurisdiction in the respective states not only have been but still continue being studies thoroughly and systematically from many authors in Great Britain, France, Russia, USA etc. In the last two decades, the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction are subject of multiple scientific studies in Russia, as a reason for this strong interest is the reestablishment in 1998 of the justice of the peace court in the Russian federation. Monographic papers, essays and articles on the historical and theoretical aspects as well as on the actual problems of the justice were written by A.Z. Akopyan, A.S. Aleksandrov, E.N. Aleshkina, N.N. Apostolova, G.A. Boeva, E.A. Volosatuh, A.G. Galkin, L.V. Golovko, N.I. Gorskaya, E.V. Danilevskya, V.V. Demidov, V.V.

Doroshkov, A.F. Efimov, V.M. Zhuikov, A.F. Izvarina, A.V. Iluhin, V.A. Iluhina, N.N. Kovtun, V.I. Kononenko, S.V. Lonskaya, S.P. Serebrova, V.A. Oustuzhaninov, N.A. Chechina, A.S. Yakovlev etc.

The research of the issues of the genesis, nature, historical development of the world models and the Bulgarian national model of the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction is actual not only in historical-legal and theoretical-legal aspect. It has also practical importance as considering the modern condition and trials for reforms of the Bulgarian judicial authority. The knowledge about our and foreign historical experience and theoretical-legal consideration of the justice of the peace jurisdiction and the Bulgarian and world models of justice of the peace jurisdiction could give a clue for solving the existing issues in the system of our jurisdiction - the courts having too much civil and criminal cases, non-confidence of the citizens in the judicial system, legally in force but in fact dead text of art. 145, para 3 of the Civil procedure Code (CPC0, the mediation, the unsuccessful trials to be optimized the jurisdiction by the adoption of new procedural laws and laws concerning the judicial system.

2. Subject, aims and methods of the study.

Subject of the study of the dissertation is the genesis, nature, forms and historical development of the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction as far as the legal proceedings and the judicial system are concerned.

The main aims and goals of the study are:

- 1) Theoretical clarification of the terms: justice of the peace proceedings, justice of the peace jurisdiction, historical models of justice of the peace jurisdiction; of the place and role of the justice of the peace courts in the judicial system; of the proportion of the alternative means for settling disputes, the justice of the peace and court proceedings in settling the arisen disputes.
- 2) Research on the origin and historical development of the justice of the peace jurisdiction in the world, formation and characteristics of the historical models of justice of the peace jurisdiction (English, French, Russian).
- 3) Systematic statement and analysis of the historical circumstances and events upon the introduction of the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction in Bulgaria (1880).

4) Typical peculiarities of the Bulgarian model of justice of the peace jurisdiction, established in 1880, virtues and disadvantages of the established normative framework compared to the existing systems of justice of the peace jurisdiction in Russia, France and England.

The complex nature of the study predetermines also its methodological basis, which is characterized by pluralism of the used methods. With priority are used the historical, systematic, dialectical, sociological, and culturological approaches. The subject of the study is analyzed as a dynamic socio-cultural and constitutional-legal phenomenon within the frameworks of the historical process, a systematic totality of many elements and their structural and functional inter connections and interrelations.

In the methodological basis of the study are included many general scientific and private scientific methods: logical methods (induction, deduction, analysis, synthesis, abstraction, analogy), systematic method and modeling, historical-genetic, comparative-historical, comparative-legal, formal-legal, linguistic, quantitative (statistical) methods.

3. Volume and structure of the dissertation

The dissertation thesis has a full volume of 354 standard pages, of which:

Main statement (274 pages) having a classical structure of an introduction, five chapters, in which are examined the raised issues and conclusion. The dissertation has 388 footnotes.

Bibliography (11 pages), including as a total number 37 medleys with documents, reference books, sources and archive funds, 8 publicistic and memoir sources, 31 Bulgarian and foreign normative acts, 72 scientific publications on the topic from Bulgarian authors and 43 foreign publications on the topic.

Annexes under the form of a table (62 pages), and

Photocopies of documents (4 pages).

The contents of the dissertation has the following structure:

INTRODUCTION	1
I. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT AND THE JUSTICE OF THE PEACE JURISDICTION. ESSENCE AND SPECIFIC PECULIARITIES	8
II. <i>THE JUSTICE OF THE PEACE COURT</i> IN ENGLAND XI-XIX c.	62
III. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT IN FRANCE XVIII – XIX c.	101
IV. ESTABLISHMENT OF THE JUSTICE OF THE PEACE COURT IN RUSSIA IN THE SECOND HALF OF XIX c.	132
V. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT AND THE JUSTICE OF THE PEACE JURISDICTION IN BULGARIA	178
THE JUDICIAL REFORM FROM 1880	184
NORMATIVE FRAMEWORK OF THE JUSTICE OF THE PEACE JURISDICTION ACCORDING TO THE LEGISLATION FROM 1880	218
CONCLUSION	265
BIBLIOGRAPHY	275
APPENDIX 1	286
REPORT of Jacques-Guillaume Thouret in front of the National assembly in France regarding the draft law for the judicial system and establishment of justice of the peace magistrates	286
APPENDIX 2	293
TARIFFS of the mediators for a dispute with material interest of BGN 5000 and conduction of two or more hearings with a total duration of 4 hours	293
APPENDIX 3	295
COMPARATIVE TABLE of the normative framework on legal proceedings under civil cases, which fall within the competence of the justice of the peace magistrates (1880), the Rules on the civil legal proceedings (1864) and the Law on the civil legal proceedings (1892)	295
APPENDIX 4	344
NUMBER AND VENUES of the appeal, regional and justice of the peace courts in Kingdom of Bulgaria at 1896	344
APPENDIX 5.....	349
PHOTOCOPIES OF DOCUMENTS	349
DECLARATION FOR ORIGINALITY AND AUTHENTICITY	353

II. Summary of the dissertation

INTRODUCTION:

Amongst the first social terms, realized by the mankind along with terms as origin, tribe, elder are the term correct (right), justice, correctly, righteous. The etymology of these words send us back to the proto-Slavonic „prāvъ“ and the proto-historical Indo-European „prō-vos“ (right, correct, forward looking), from where originate also the cognate words in the European languages: the Latin probus (good, fair, honest), the old Indian prabhús (superior in strength and abundance), the Anglo-Saxon fram (strong, active, brave), the Old Irish framr (staying ahead, striving ahead). Gradually the general term justice started to have a particular meaning: don't kill, don't make thefts, respect the gods and your ancestors and etc. But while the justice was perceived and accepted, the human society has inevitably encounter the non-justice (the universal semantic opposition „right-not right“), because there are always particular individuals, who go out of the right way. From here has arisen the practical issue how and by what means to be protected the innocent? How to be resolved the dispute, arisen from the made non-justice, which disputes somehow or other affects not only the parties in the conflict but the whole socium.

All states are continuously experimenting with different models of the organization of the judicial power and jurisdiction, different institutional solutions, principles and approaches, because there is no such historical moment, in which the individual society or state to have been convinced that they have succeeded to establish one fair, just and impartial court and have found the ideal way for resolving the disputes, rising in the society. Even now this remains a permanent goal in the permanent process of reframing of the judicial system and legal proceedings.

The justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction are result of this continuous search.

Chapter I. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT AND THE JUSTICE OF THE PEACE JURISDICTION. ESSENCE AND SPECIFIC PECULIARITIES.

Summary: Review of the Bulgarian and foreign scientific literature. Defining the term and types of justice of the peace court and justice of the peace jurisdiction. Historical means and models for resolving disputes. Types of justice of the peace proceedings and comparison of the justice of the peace jurisdiction with the traditional legal proceedings and the mediation.

In comparative-legal and historical aspect the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction are result of the many years of development of the judicial systems of Great Britain, France and Russia, which have established their original and dominated by the historical conditions models of this court institution. Despite the principles differences of the particular historical models and their evolution within the frameworks of the individual judicial systems, there are many features, which could serve for making one general theoretical model of the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction.

In the foreign legal-scientific literature exist many definitions of the essence, features, functional and structural characteristics of the justice of the peace jurisdiction, which could be formed in two conceptual approaches: institutional and social-functional. In the case of the first approach is made an accent of the place of the justice of the peace court in the judicial system as a first instance court of the lowest level, its local nature, limited jurisdictional competence (civil case with low cost of the claim, criminal trials for minor offences), the solehearing and settlement of the cases and the simplified procedures of the legal proceedings. In the case of the second approach attention is given to the justice of the peace means, under which are resolved major part of the legal disputes before the justice of the peace court and their accessibility.

In the Bulgarian legal literature only E. Tanchev and M. Belov (Comparative constitutional law. Sofia: Sibi. 2009, p. 602) provide summarized definition of the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction. Their qualification of the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction as „a substituent of the first instance courts“ can't be shared at least for the fact that in all judicial systems, in which exist such institution (despite of the fact whether it is considered as a unit of the general courts or it is a special court) the justice of the peace court appears real first instance court, not a substitute. Except for the limited competence in subject and territory and the simplified summary proceedings, its judicial activity does not differ from the activity of the typical general court

of first instance. It is also incorrect to be considered this court in conceptual aspect as one quick, easy, accessible and cheap court for the parties.

Much more correctly are stated the significant characteristics of the justice of the peace court from Prof. D. Tokushev (The judicial power in Bulgaria. Sofia: Sibi, 2003, p. 174). Though the author has a goal to define only the essence of the Bulgarian justice of the peace court, according to the adopted in our country Law on the organization of the courts from 1880, the above-mentioned features can refer also to the other historical systems of justice of the peace jurisdiction.

Major defects have the attempts of the modern Russian researchers (Doroshkov V. V., Lonskya S. V.) to define the justice of the peace jurisdiction – they do not succeed to emphasize on the essence of the justice of the peace court, to specify those features of it, which make it one different court amongst all other courts in one judicial system.

The essence and the short definition of the term for the justice of the peace court and the justice of the peace court could be shown by two key features, which could be synthesized in one short definition: „court (magistrate) which goal is not to sentence“.

The first characteristics is that this is a court (judge) and it comprises all generic features of this term in the volume and contents and in accordance with the principles of the respective age (body of judicial power, independent jurisdiction, procedural forms, mandatory for execution, right to issue act with *res judicata*, institutional control of the acts etc.) Compared to the other courts of the respective judicial system, the justice of the peace courts may have some specific features in the organization and activity (for example electability and mandates of then magistrates, simplified summary proceedings, special order of appealing the acts, *ex-officio* initiation and etc.), but these specifics do not determine the principle difference between the general and the justice of the peace courts. This principle difference is contained in the specific aim and means of the justice of the peace jurisdiction – to be reached settlement of the arisen dispute mostly by conciliation of the parties, i.e. reaching an agreement between them, one compromise of mutual acceptance, which may not meet the full volume of the claims of the parties and the subjective rights and obligations, arising from the objectively existing factual and legal circumstances under the case and the substantive norm.

Regardless of the extent of convincingness of the ideological justification of the thesis, that the law is an expression of the general consent of the citizens in the name of the general development and welfare, regardless of the extent of real participation of the people in the governing the state by the forms of the direct and representative democracy, the norm of the written law has always been a product of the subjective experience, conceptions, interests and

assumptions of one strongly limited circle of people. The armchair abstract modeling of public relations, fixed in the norms of the law and implemented in the practice very often does not sustain the check of time and subsequent amendments are needed, as well as cancellation and adoption of new normative provisions. This established prerequisites for disturbing the stability of the normative system of the society and which is more essential – disunited the society, creates a sense of unfairness and impropriety of the law in certain, sometimes major parts of the society. To the contrast of the customary norms, the norms of the written law are not and could not be perceived by the people as generally accepted and due to indisputable execution. So inevitably is encouraged the willing to deviation from the rules of the law – through its interpretation and practical adjustment to the customs, established in the society, moral and values, as well as through the obvious non-implementation and infringement of the normative provisions. This leads to raising the number of the disputes and conflicts between the individual citizens, at which they start searching the cooperation of the law-enforcement and tribunal bodies of the state.

In contrast to the courts of the common law (Great Britain, USA and etc.) which are able to rule a precedent judgment, by which to correct the non-correspondence of the effective legal norm in the particular case and even to recognize as anti-constitutional a particular law or separate provisions, the courts in Continental Europe, incl. in our country, are obliged to implement the provisions of the law even if they reach the conviction, that these provisions contradict to the generally accepted legal principles, the fairness and the sound logic of life. The courts only have the power to interpret the provisions of the laws, which provides a strongly limited tacit opportunity for avoidance of obviously unfair court acts, corresponding to the law but incorrect to their merits.

The issue about the arising discrepancy between the law and the justice has been perceived yet in the Antiquity (Aristotle – Nicomachean ethics). However, the legal case-law of the ancient Hellenes does not establish mechanisms for the practical coordination of the law and the justice.

Such a mechanism has been established later by the Romans. By the pragmatics typical about them, they provided the praetor with the function to correct and supplement the legal norms, established by the legislator (so called *Ius Civile* - *leges*, *plebis scita*, *senatus consulta*, *constitutiones*), but not only as judgments ad hoc under individual cases, but as rules, envisaged at the praetors' edicts and forming a parallel normative system- the so called *Ius honorum*. By this approach of rule-making they succeeded to reach a reasonable compromise between the established values of the legality in the society and the justice.

In the middle ages, the Anglo-Saxon legal system (the Common law system) reproduced generally exactly this Roman technology of law making and law enforcement. Yet upon the establishment of the first component of its normative system, known as a Common Law, priority has been given to the norms, established by the court precedent, by which the emphasis of the jurisdiction is replaced by the abstract „right“ to the right in the particular case. Subsequently was established also one parallel, „corrective“ normative system – Equity law, the second component of the English legal system, which appears a result of the case law of the court of the Lord-chancellor, supplementing and amending the already existing norms of Common law and in which essence again is envisaged the idea for coordination of the law and justice.

Special attention has to be given also to the approach of the Christian church for resolving the disputes, arisen in the society. As following the advices of the Savior, the Church established a new concept about the court, in which is stressed not on the external induce on the one, who has make a violation, but to the encouragement of the internal understanding of the wrongfulness of one’s own behavior. The canonic law introduced a specific division of the court, unknown for the other religious and secular normative systems – this is the division of internal court (forum internum) and external court (forum externum). Basis and support of the internal court appear the norms of the Christian morals granted to the human from the God through the Evangelic law. This internal court is a court of the conscience, it consists of the perceiving, recognition and remorse about the made sin, which is made personally before the victim or before the confreres from the religious community, or in front of the priest through the Christian sacrament „repentance“ (confession). At this court there is no need of prosecutors, complex and formal procedures or evidences. In the role of a prosecutor appears the own conscience of the one who has made the sin and the priest, who accepts the confession, plays the role of a witness of the confession, assistant of the conscience of the person, who is making the confession and an intercessor in front of the God, who only has the power to judge

The external ecclesiastical court is similar to a great extent to the known to us secular state court, but to the opposite of the latter the external church court appears not main, but subsidiary means for resolution of the conflict. It has sessions only in cases, when for some reason or other the fraternal internal court has not reached a result (the person who has made the offence has not made a voluntary confession nor has he made a confession after it has been done *tete-a-tete* or in the presence of witnesses exposure from the affected person, nor has he addressed an intermediary court). But even if an episcopal or fair court is conducted,

again the Christian doctrine rules before examination of the case three times to persuade the accused in order to induce him to voluntary confession and confession of the made sin. Priority goal of the church court is the settlement of the conflict situation by conciliation of the parties.

Amongst the many transformations, which followed after the French bourgeois revolution of 1789 appears one innovation in the judicial system and the jurisdiction - the institute of the justice of the peace magistrate and the justice of the peace jurisdiction. Compared to the church court it is seen that to a great extent this court has followed the main principles of the latter, but we think that it is not a result of some conscious reception. Despite the scarce documentation, the lack of thorough justification and so naive motivation, the justice of the peace court in France became an exclusively vivid institution and the justice of the peace jurisdiction – an effective way for resolution of legal disputes. It has become an exemplary model and has been received from almost all European states, including Bulgaria and Russia.

Thanks to the justice of the peace court, the issue for settlement of the civil disputes with conciliation takes a key place not only in the activity of the French justice of the peace courts, but also in the whole theory and practice of the jurisdiction of 1789 and until nowadays. Even today the ideas for mediation of the legal disputes and other alternative forms of the traditional jurisdiction attract more and more the attention of the public, the legal science and the practicing jurists in the last decades.

On the grounds of the analysis of the historical development of the different models of justice of the peace jurisdiction, as well as of the judicial systems and legal proceedings of many European states, we could make the following classification of the justice of the peace proceedings in the jurisdiction:

1. Mandatory preliminary conciliation, realized by specialized courts or special jurisdictions,
2. Mandatory preliminary conciliation, realized by the general courts.
3. Facultative conciliation, integrated in the court proceedings of the general courts.
4. Alternative out-of-court conciliation, realized by specialized non-judicial institutions (Mediation)

It has to be noted that in all four types, the conciliation is realized only after the parties have addressed the existing dispute between them for examination from the court. Here are included the existing statutory opportunities for one arisen legal dispute to be solved by

means like agreement, compromise et cetera, reached without or with the participation of third parties, who have a goal to be avoided the settlement of the dispute through court channels.

In the cases of the first and second type, the conciliation is formed as an independent first stage of the legal proceedings, as upon reaching conciliation; there is no need of conduction of the procedural actions of the real justice drop. In this stage the court is obliged to cooperate to the parties in collection and check of the evidences and at the same time it has to undertake active actions to make the parties enter into conciliation, which actions are not only limited to offer the parties to resolve their dispute in such a way and to clarify them the legal effects of that. The conduction of conciliation, even in the cases of non-reaching agreement is mandatory precondition for the further development of the proceedings and its missing leads to viciousness of the judgment.

In most cases the legislation in the field of the legal proceedings does not specify what specific actions for conciliating the parties has to make the court, in what procedural forms and succession to be made these actions. The reason for that is that generally the activity on conciliation of the parties in dispute is not due to formalization – in it are mostly used psychological means, intended to the establishment of objective ideas about the situation, overcoming certain attitudes to the counter party and creating others, there are used mechanisms of rational and emotional impact and etc., which could be very different, depending on the personal peculiarities of the parties and the nature of the dispute, existing between them.

The difference between the first and second type of the conciliation is in the practical means and skills of the court. It is not so important how this court shall be called (justice of the peace, magistrate's, district and etc.), nor how shall be positioned the within the structure of the judicial system (as part of the general courts or a special jurisdiction). The implementation of the functions of the magistrate in the peacemaker require different approaches, different attitudes, knowledge and skills, a different way of thinking to a great extent, though they have one and the same subject of activity. Just like the architect and the construction engineer. In reality there are few people, who could combine successfully these two roles in life. At the bottom lays the classical education in law, which makes in the professional jurist a cult to the formalism, strict implementation of the provisions of the law and phobia to any diversion from these, even in the cases, when this would satisfy both parties, it would be reasonable in life, justified and fair. The magistrate in the continental legal system quickly takes the role of a magister, who stays over all in the court room and ex cathedra of his high post and power is called upon to use the statutory pattern towards all

citizens and all their relations. For the magistrate terms as reasonably in life, justified and fair are meta-legal and even dangerous, because they create a risk for him to be blamed in arbitrariness and non-justice. The professional magistrates try neither to undertake any actions, which are not regulated explicitly by the law nor to rule judgments, which differ from the statutory pattern, because they can always be blamed in exercising coerce manipulation, abuse. They instinctively try to not involve in high activity in conciliations, even when the law obliges them to conduct such procedures, and the conciliation as states Jacques Poumarède, becomes their „unloved“.

The indisputable successes in the conciliation of the parties, which demonstrates the French justice of the peace court from the middle of XIX c. , the Russian model of justice of the peace jurisdiction of 1864-1917 as well as the English magistrates' courts to a great extent are due to their opportunity to establish and rule their own „conciliation case law“ and specific professional doctrines for resolving disputes through conciliation of the parties (despite the counteraction and the negative attitude of the magistrates from the general courts, the lawyers and the professional jurists). Exactly these courts we would state as example for the first type of conciliation proceedings. In the most completed version this conciliation proceedings were realized in the Russian model of justice of the peace jurisdiction from 1864-1917, at which also the second-instance examination of the cases is in the hands of one judicial body, specialized in the conciliation (General meeting of the justice of the peace magistrates) .

Typical examples about the second type of conciliation proceedings is the Bulgarian justice of the peace court from 1880-1934 and the modern Russian justice of the peace court. Structurally they are part of the system of the general courts (first court instance of the lowest level). In personal aspect – the justice of the peace magistrates have to be persons, meeting the general requirements for holding a judge's post (higher education in law, length of service under the specialty and etc.). The appeal of their acts is made in front of the higher general courts as instances. In fact there are no any mechanisms or encouragement for specialized qualification and establishment of some own „conciliation case law“. The practical realization of this type of conciliation shows that under these conditions, the justice of the peace magistrates do not succeed in playing both roles – of the peacemaker and the judge, and the priority is for the second role. In the course of time he justice of the peace court remained such only by name and has turned to an ordinary first instance court with dominating judicial function.

The third type of justice of the peace proceedings has been established later from historical point of view and started dominating in the continental legal systems and legal proceedings from the middle of XX c. The long lasting and systematic fight between the general and the justice of the peace courts leads to the gradual loss of effectiveness and degradation of the justice of the peace jurisdiction. As a result, in many states has been completely abolished the institute of the justice of the peace magistrates (Russia – 1917, Bulgaria – 1934, France 1958), as it was established a unified system of judicial system and legal proceedings. At the same time, the ideas for resolution of the disputes through conciliation of the parties was not fully abandoned. The conciliation was preserved as a facultative opportunity for settling the dispute by reaching a court agreement. However, the practice shows that in such (similar) normative framework, the conciliation in legal proceedings become dead in fact, or in the best case, extremely rare functioning institute.

The fourth type of justice of the peace proceedings is relatively new phenomenon in the legal proceedings and became popular yet at the end of XX and the beginning of XXI and it is an obvious attempt for a new searching of alternative forms of the traditional jurisdiction and reviving the idea for settling the legal disputes through conciliation of the parties. The mediators and the mediation are implemented in all Member-States of the EU and in many other states in the world and they already have more than 3 decades of history. The statistical data about the mediation in Europe state that despite its strong popularization, the practical results from it are highly modest and absolutely do not meet the expectations for an effective way for settlement of legal disputes. We see the reasons for that mainly in two aspects: economic and procedural. Our researches show that the assertions for major saving of funds from the parties in this way of resolving disputes do not meet the reality, especially in the disputes of low material interest. In the cases when as a result of the mediation agreement is not reached, all costs made for this mediation appear pure loss of funds, efforts and time for the parties. Moreover, the unsuccessful mediation is also an absolute loss of time for the parties, because all documents, facts circumstances and etc., discussed in the course of the mediation do not have any probative and procedural value in the subsequent legal proceedings. In this aspect is actually the most significant advantage of the justice of the peace jurisdiction compared to the mediation: it does not require any additional costs for the parties and does not lead to loss of procedural time. Even if the preliminary conducted conciliation of the justice of the peace magistrate to appear completely unsuccessful and even if the parties have not reached agreement, the justice of the peace magistrate may immediately take the role of a judge and proceed to ruling a judgment, because the main procedural work

shall be done – the evidences are collected and checked, the parties have made all their statements and objections. It has to only be made the legal qualification and to be written the operative part of the judgment.

The obvious lack of success of this innovation in the field of the jurisdiction and the permanent problems of the existing judicial systems makes us draw attention to the well forgotten in Bulgaria justice of the peace court and to try to extract the rational, the useful, the working part of it in order to contrite with the reforms of the judicial system.

Chapter II. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT IN ENGLAND XI-XIX c.

Summary: genesis of the term justice of the peace court. Historical origin and development of justice of the peace jurisdiction. Characteristics and peculiarities.

In the perceptions of the ancient Anglo-Saxons the one, who brakes „the peace“ has violated „the law“. “The peace“ is a value, which is recognized and protected not only in relation the state and population as a whole (the King`s peace), but each individual also has a right of his personal, specific peace and calm. As considering that the King has had undisputed right to make the offender pay compensation, the victim had to seek its cooperation. But the sought protection of the king has been considered as braking the peace and calm of the latter. For this reason 1/3 part of the paid compensation from the offender has been for the King for his broken calm (called wite), and the other part has been received by the victim or his relatives (called wer).

Initially the restoration of „the King`s peace“ used to be implemented only by exception and only in case of offences against strictly defined persons, in a particular time and place (the king, his servants, during holidays as Easter, Christmas, Pentecost, on the main roads, in the king`s town). In the course of time under the protection of the king fell the churches, monasteries, public places, higher officials in (different) locations, the widows, until the moment, in which the royal peace and the royal protection started to cover the whole kingdom and all its residents.

At the time of Richard I the Lionheart (r. 1189 – 1199) the central authority realized that the King`s peace and royal justice have to be exerted completely by magistrates on direct subordination to the king. In 1195 Richard assigned to particular knights the function "to preserve the peace in unruly areas"), as these knights have been personally responsible before the king for keeping the legal order in their regions.

At the time of Henry III (Henry III of Winchester, r. 1216-1272) in fact all criminal cases fell within the jurisdiction of the royal justice. Within the jurisdiction of the royal justice fell also major part of the civil cases – for disturbed possession, tort and etc. As a result of this the number of the cases, examined by the movable royal magistrates went higher and it appeared a need to be found a way some of the minor cases to be transferred for examination from local persons, who to act on behalf of the king. The initial function of the Keepers of the peace started to gradually transform from forcing-police civil administrative and in 1264 they started exercising judicial functions.

In the course of time the Keepers of the peace became a main support of the central government. This condition was regulated in 1361 by the Justices of the Peace Act 1360, in which the institution received a legal name - Justice of the peace court (Justice of the Peace).

At the end of XIV c. the justice of the peace jurisdiction in fact succeeded to move away from the jurisdiction the old courts leet, because to the contrary of the latter, which had sessions only 1-2 times during the year and have implemented archaic procedures and system of evidences, the justice of the peace magistrates were always accessible for the population the legislation has continuously extended the number of the cases under their competence as well as their police-administrative functions. And not on the last place – they have implemented a written procedure, providing much more guarantees for the parties.

XVIII century turned to be a very important stage in the development of the justice of the peace court in England. In many aspects this age has prepared this unique and independent position of the justice of the peace magistrate in the system of the state institutions of Great Britain, which shall attract the attention of whole continental Europe. During this period in fact the whole local government of the county has been concentrated in the hands of the justice of the peace magistrates and in their jurisdiction were included many new cases. They became main local jurisdiction with administrative and criminal competence.

Yet from the time of establishment of the institution, the appointment of the justice of the peace magistrates has been a prerogative of the King. At the beginning of XIX c. were established 3 legislative ways for holding the post of the Magistrate: 1) by commission; 2) by act of Parliament and 3) by Grand or Charter made by the King under the Great Seal.

In XVIII and XIX c. was established the practice for examination of the cases by different boards of justices of the peace: one-man, collegial – in the so called Petty sessions, Special sessions, Quarter sessions and General Sessions. It is introduced the right of appeal of the judgments, at which the judgments of the justice of the peace may be appealed in front of Quarter sessions, and the judgments of the Quarter sessions – in front of the royal courts. At the same time the gratuitous work of the justice of the peace magistrates became an approved custom and circumstance, which makes this institution respectable and not only in Great Britain. It is true that the laws granted the right to receive some pecuniary remunerations (fees) about the cases, resolved by them but in the most cases the justices of the peace provided all funds from collected fees to their clerks. The only exception was the justice of the peace magistrates in the big towns and the industrial regions with large population, where the load on the magistrates required exercising too much efforts and time. It was initiated a

new and specific differentiation of the justice of the peace magistrates in Great Britain of „acting“ and „honorable“.

The legal proceedings before the justices of the peace in England has been formed based on the case law as subsequently the particular procedural rules have been regulated by the law - Statute 11 and 12 Vict. p. 43, Summary Jurisdiction Act 1879 (which regulates the so called Summary Proceedings) and etc.

Chapter III. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT IN FRANCE XVIII – XIX c.

Summary: Historical origin and development of the French model of justice of the peace jurisdiction. Characteristics, peculiarities, comparison with the English model.

At the end of the age of feudalism in France, the jurisdiction in the different places was realized by Seigniorial courts of nobles and Judges of the village (Juges de village). In the light of the total arbitrariness and domination of the rough force, the judges, especially the ones in the villages, didn't have neither the required independence from the local feudal lords and the central government, nor the respective personal virtues as to exercise a fair jurisdiction. Their jurisdiction had unlimited boundaries and the legal proceedings themselves didn't have any established (regulated) forms.

The needed reform happened after the Great French bourgeois revolution of 1789. An integral part of each new constitutional act in France became the organization of the judicial system, as attempts were made to be realized the ideas for the simplification of the judicial system, acceleration of the jurisdiction procedures, the independence of the judges from the political power their impartiality, the publicity and straight-dealing of the jurisdiction.

By the laws of 16 and 24 August 1790 (Loi du 16 et 24 août 1790 sur l'organisation judiciaire) was conducted a complete reform of the judicial system in France as besides the other (events) for the first time have been established justice of the peace courts (Justice de paix). Though the French justice of the peace court is not an original French idea, because it uses to a particular extent the English model, from the very beginning it significantly differed from the English Justice of the peace. The differences are fundamental – the French society rejected the monarchy as a form of government, it transform the subject (sujet) into a citizen (citoyen), it denied the old society, divided in classes and tried to establish a new society, based on the principles Freedom, Equality, Brotherhood (Liberté, Égalité, Fraternité).

In France, the justice of the peace courts replaced the pre-revolutionary Seigniorial and rural courts and they have been envisaged as arbiters between the citizens, providing the private understanding. They are first instance of the jurisdiction, intended to a quick, accessible, effective and free settlement of the arising disputes in different places, independent from the central government and from the local administration. The principles for division of the judicial and administrative power were explicitly envisaged in art. 13 of the Law from 1790 and within the competence of the justice of the peace magistrates were excluded any cases related to administrative and police-criminal functions. The justice of the peace courts in France have been established as a local jurisdiction only on civil cases of low material interest – up to 100 Livres (Francs). Besides from the jurisdiction competence, to the

justice of the peace courts were assigned some non-contentious and enforcement proceedings as the assignment of tutors and trustees, declaration of death in absentia, inventories of real estates and etc. Each citizen had the right to address the justice of the peace and to obtain his assistance for free.

Soon later, the idea about the competence only on civil cases and the priority of conciliatory functions of the justice of the peace has been abandoned. By three consecutive legislative decrees of 1791, the justice of the peace magistrates were included in the boards of the local police criminal tribunals and their competences were extended.

Another major difference from the English model is the electivity for a term and paid labor of the French peace magistrates. In each French canton existed one magistrate (juge de paix) and four associate judges (des prud'hommes assesseurs), who were directly elected with absolute majority (only for the magistrates) from the residents of the canton for a term of two years and they could be reelected. Holding this position has not required a special legal qualification – main criterion have been the virtues and authority of the person.

It has been envisaged the justice of the peace magistrate and his assessors to form the so called Conciliation bureau (Bureau de paix et de conciliation), which the parties in dispute were obliged to address for assistance. Claims for examination of the dispute from the court could have been filed only after conduction of the conciliation procedure, in the course of which has not been reached conciliation for which has been issued a certificate from the Bureau. The latter has been a condition for admissibility of the statement of claim.

The system of the justice of the peace courts was established parallel to the existing judicial instances, as the aim of the justice of the peace magistrates was to cooperate to the parties by advises and counsels to settle the arising personal and material disputes.

It has to be definitely stressed that the implementation of the preliminary conciliation proceedings (préliminaire de conciliation) is a real revolutionary innovation. The law from 1790 constituted the justice of the peace magistrates, following the literary meaning of the French word Paix (peace, conciliation, calm, public peace), in order to be settled the disputes and to be maintained the harmony between the people. The conciliation of the parties is envisaged as a priority goal in the activity of the justice of the peace magistrates.

The justice of the peace courts were reformed by many Decrees from the end of 1801 and the beginning of 1802 as the justice of the peace magistrates started to get appointed for a period of 10 years from the First consul. Another major and very disputable change was introduced by the Law of 20 March 1801, which cancels the institute of the assessors and ruled that the justice of the peace magistrate has to act by himself (even in the conciliation

proceedings). The Civil code (Code civil) of 1804, the Code on the civil legal proceedings (Code de procédure civile) of 1806 and a Criminal code (Code pénal) of 1810, adopted in the first decade of XIX became the main normative acts in the jurisdiction activity of the justice of the peace magistrates. The above-mentioned acts extended the competences of the magistrates – they were assigned with the drawing of title deeds and implementation of other notarial activities, their participation in the police tribunals (Tribunaux de police).

The Constitutional chart of 1814 (Charte constitutionnelle) declares that „Any justice becomes from the king; it is exercised in his name by the magistrates, who he nominates and calls and establishes.“, and art. 61 rules: „The justice of the peace jurisdiction shall be preserved. The justice of the peace magistrates, who are assigned by the King, are not irremovable“. Absolutely the same wordings contain also art. 48 and 52 of the Constitutional chart of 1830. This way in France was completely liquidated the electability of the justice of the peace magistrates.

Major modification of the status of the justice of the peace has been made by the Law of 25 May 1838, by which has been extended the competence of the justice of the peace magistrates in the claim civil proceedings. It has been introduced the so called „small conciliation proceedings“ (petite conciliation), as it was left to the discretion of the magistrates for each particular case whether to be conducted such conciliation proceedings or not. In fact this made legal one successful case law of the French justice of the peace magistrates. Strange, but in the Code for the civil legal proceedings of 1806, the justice of the peace proceedings has not been envisaged for the cases, which were within the competence of the justices of the peace, but only for the cases within the competence of the courts of the common law. Moreover – upon the formal observation of the rules for the legal proceedings before the justice of the peace court, it turned out that the justice of the peace magistrates had to proceed directly to court proceedings with no legal chance to postpone it in order to make a trial for conciliation of the parties. This legislative stupidity deprived the French justice of the peace magistrates from their most important function, which has been written down in the Constitution too, therefore they started avoiding the law and ordered to the bailiffs (huissiers) not to serve the citation for appearance in court until they send the parties a call for preliminary justice of the peace proceedings. Only when the conciliation ended unsuccessfully, the citation has been served to the counter party and the court proceedings used to start.

The practice showed that „the small conciliation proceedings“ (petite conciliation) is an effective way for solving the disputes before the justice of the peace magistrates. This

made the legislator, by the Law, adopted on 2 May 1855, to go to extremity and to make mandatory the conciliation in front of the justices of the peace in all the cases of his competence (except in the immediate cases and the cases, when one of the parties is not located in the same canton). Such radical legal requirement has been obviously excessive and has caused many problems in the practice (for example in the cases, in which the plaintiff is incapable, the claimed right needs immediate protection, when the plaintiffs and/or the defendants are several and etc.). For this reason the general courts do not watch with particular attention the conduction of the mandatory conciliation proceedings and the magistrates from the general courts were negligent and skeptic about the conciliation as being a formality, which makes their work hard, which is not needed and idle. For the professional magistrate has been more easy to write down a judgment rather than conciliate the parties, and for the justice of the peace - to write down the judgment has been definitely the harder task (as considering the lack of law education or even any education (at all)).

To the opposite of the „People of the togas“, the justice of the peace magistrates willingly dealt with the conciliation proceedings and even more- they succeeded to reach rather high effectiveness. Here has to be added also the circumstance that in front of the justice of the peace magistrate the plaintiff and the defendant in the most cases appeared in person and without any lawyers to obstruct the informal dialogue between the parties and the court.

In the course of time, the competition between the professional and non-professional justice in France became more and more hard. The professional magistrates and the lawyers started to restrict and discredit by any means the preliminary justice of the peace proceedings. The judgments of the court of cassation, by which were canceled the reached agreements even for the smallest formal missions of the proceedings became frequent. Many critics and defaming the procedure were made in the scientific literature, encyclopedias, and the press. The results of these actions are obvious – the mandatory justice of the peace proceedings start to become void and are implemented much more rarely.

However, in parallel to the fall of the mandatory preliminary justice of the peace proceedings, quickly increased the number of the do called small conciliation proceedings, which the justice of the peace magistrates conduct under the cases of their competence. In 1865 has been reached the maximum of 3556000 „small conciliation proceedings“ of which more than 40% have ended successfully by agreement of the parties. But after the adoption of the Law of 23 August 1871, which obliged the justice of the peace magistrates to write the invitations for the conciliation proceedings on an expensive stamp-paper, the number of „the

small conciliation proceedings “progressively started to decrease: up to 2 000 000 - in 1879 and around 1 500 000 – in the first half of XX c.

Besides to the preliminary conciliation, attention has to be drawn also to the rationality of one more procedural action of the justice of the peace, which was envisaged in art. art. 41-43 of the Code on civil legal proceedings of 1806. This is the so called Visit on-the-spot and assessment (*Visite des lieux et appréciation*).

The visit of the place of the proceedings had to be made personally by the the justice of the peace magistrate and he has not have the right to delegate this action to another person even if this person was an expert, assigned by the court. It has been considered that the justice of the peace magistrate has to make the inspection with his own eyes as this was argued by the sentence of Horace : *Segnius irritant animos demissa per aurem, quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus* (What we learn merely through the ear makes less impression upon our minds than what is presented to the trustworthy eye).

Following the inspection, the justice of the peace magistrate had the right to rule his judgment on the spot, without leaving the inspected place, at the presence of the parties.

Generally, the model of justice of the peace jurisdiction established at the end of XVIII and the first half of XIX in France turned to be functioning and effective. It quickly succeeded to perform its main designation – to provide quick, cheap and relatively fair justice for the parties with regard to the most common cases of minor valuable interest as well as to ensure the settlement of significant part of the arisen disputes by agreement of the parties.

Chapter IV. ESTABLISHMENT OF THE JUSTICE OF THE PEACE COURT IN RUSSIA IN THE SECOND HALF OF XIX c.

Summary: the judicial reform of 1864 and establishment of the Russian model of justice of the peace jurisdiction. Characteristics, peculiarities, comparison with the English and French model

The need of reforming the judicial system and the legal proceedings in the Russian Empire was perceived on a high level from the middle of XIX century. The development of the concept and the legislative drafts of the judicial reform was assigned in 1848 to Second division of the office of His Majesty, ruled by count Dmitrii Nikolaevich Bludov. The commission developed and submitted to examination at the State council of Russia 14 bills for amendment and supplementation of the effective legislation, which were examined in the period 1857-1860, but have been declined for their fragmentation. It was taken a decision to be developed an entire concept about the judicial reform and instead of making partial amendments and supplementations of the effective laws, to be developed entirely new legislative acts.

On 24.10.1861 was established a special commission to the State office, under the ruling of V. P. Butkov and S. I. Zarudnii, to which was assigned the development of the concept about the judicial reform. On 4.09.1862 the emperor ordered to start the development of the new judicature acts, as this task was assigned to a new commission. In the fall of 1863 were drawn the final drafts of 4 laws, named: Organization of the venues, Statute for the criminal legal proceedings, Statute for the civil legal proceedings, Statute for the punishments, imposed by the justices of the peace. By **Decree** of 20 November 1864, Alexander II approved the four laws.

Upon the regulation of the justice of the peace court in the legislation of the judicial reform from 1864 were realized the conceptual ideas of S. Zarudnii, for whom the justice of the peace magistrate is a conciliator, “a magistrate by conscience”, with main designation the preservation of the public peace, local patriarchal guarantee of the legality and order.

In every district (uezd) had to be established a position of a Magistrate, who has been solely competent to resolve the major part of civil disputes and criminal cases – those with relatively low cost of the claim or for minor crimes and offences. Under the English model has been established as a „higher justice of the peace instance“ the so called General assembly of the justice of the peace magistrates (СЪЪЗДЪ МИРОВЫХЪ СУДЕЙ), including all justice of the peace magistrates from the respective region, in front of whom may be appealed the judgments of the justice of the peace magistrates.

After thorough debate about the electability and nomination of the magistrates it was decided only the justice of the peace magistrates to be electable, as the election was made together by all estates, which alone appeared a diversion of the class order, established in the Russian Empire. It was envisaged the election to be made not directly from the voters, but from the Assemblies of Zemstvo (local government in prerevolutionary Russia).

A thorough debate was also conducted on the issues whether the justice of the peace magistrates have to work against a state salary or gratuitously. At this debate were analyzed the advantages and disadvantages of the English (non-paid justice of the peace magistrates) and French model (paid, on the payroll justice of the peace magistrates). The Russian legislator established its own unique model in solving this issue too, which model combines the principles of the free and paid work. The justice of the peace venue was divided in justice of the peace judicial districts (determined in administrative way), as in each justice of the peace section has to function one District (salaried) magistrate, who receives remuneration for his work and he is provided means for payment of a premise assisting personnel and travelling expenses. Besides the District justice of the peace, in each justice of the peace region may be elected also the so called honorable justice of the peace magistrates, who have to meet identical requirements for holding the position, rights and status as the sectional justice of the peace magistrates, but they did not receive any remuneration for their labor, nor any compensation for the work-related costs they have incurred. The addition of honorable justice of the peace magistrates to the sectional magistrate is by our opinion an exclusively rational decision, which could be of use also in the modern judicial system.

The Rules for the organizational of the venues sets relatively low requirements to the candidates for justice of the peace magistrates – the magistrates were not obliged to have a higher law education, even more, it was admissible the candidates not to have even secondary education if they had length of service on the posts, specified in the law.

The new judicial system and legal proceedings, established by the Court Statutes of 1864 though from a formal-legal point of view being a unified judicial system of 5 hierarchical (as far as their territorial competence and object competence is concerned) instances of court institutions (justice of the peace court, General assembly of the justice of the peace magistrates, Regional court, Court chamber, Ruling Senate), in fact appeared a system of „to independent branches, meeting at one common point – the Ruling Senate“ – one of the branches comprises the justice of the peace magistrates and their General assemblies (so called justice of the peace jurisdiction, justice of the peace justition), and the other – the Regional courts and the court chambers (so called General venues).

However, the Russian judicial reform of 1864 was not limited only to a structural reform of the judicial system. It appears a complex reform and coordination of the judicial system and the procedural law. According to the authors of the court statutes „the judicial system and legal proceedings, the civil and the criminal, are in so close connection in-between, so that it is impossible to be regulated something important in the one (branch) without considering the other (branch).“ The complex approach in the development and adoption of the Court statutes of 1864 completely differentiates the judicial reforms in Russia from the judicial reforms in France and the other European countries, which receipted the French legislation.

We think that it has to be drawn attention to a very important moment, which was leading for the compilers of the Court statutes. According to them the legal proceedings before the justice of the peace magistrate has to be conducted on the grounds of the same principles, as before the general courts, only with some differences, arising from the organization of the justice of the peace courts and the nature of the cases in front of them. But „in order to lighten the work of the justice of the peace magistrates in pursuance of their posts and in order to become more accessible for the parties the order, established for legal proceedings in the justice of the peace courts, the present book (it is concerned Book I of the Statute on the civil courts but this is also valid for Book I of the Statute on the criminal courts – the remark is mine) is compiled in such a way as to be something similar to an individual code for the legal proceedings.“

In the dissertation are stated the main principles of the civil and criminal legal proceedings before the justice of the peace magistrate, as particular attention is given to many innovatively regulated procedural institutes as the trial in absentia, the forms of institutional control of the acts of the justice of the peace magistrates and their General assemblies, the judicial oath as evidence.

There are studies also the main achievements and problems of the justice of the peace institute in Russia from the practical establishment of the justice of the peace courts till their liquidation on 22 November (5 December) 1917 by the First decree about the court of the new Soviet authority.

The analysis of the studied legislation and archive sources show that there are groundless the conclusions of many modern Russian researchers for the multiple faults in the concept of the Russian justice of the peace courts according to the Court statutes of 1864. The ascertained problems of these researchers in the organization and activity of the courts in the period 1865-1917 are not systematic, they are result of the extreme complexity of realization

of one radical judicial reform in a state so large as is the Russian Empire, as well as of many subjective political factors, related to the contra-reforms of Alexander III. The Russian model of justice of the peace jurisdiction differs with its deep consideration, complexity and system and regardless from the inevitable existence of some faults, we think that it appears the most complete and functional model of justice of the peace jurisdiction.

Chapter V. THE JUSTICE OF THE PEACE COURT AND THE JUSTICE OF THE PEACE LEGAL PROCEEDINGS IN BULGARIA.

Summary: Preparation and conduction of the judicial reform of 1880. Reception of the Russian judicial system law, the procedural and criminal law upon establishment of the justice of the peace jurisdiction in Bulgaria. Analysis of the normative framework and the Bulgarian model of justice of the peace jurisdiction.

The bases of the judicial system and the legal proceedings in Bulgaria started their establishment yet during the Russian-Turkish liberation war and the period of the Provisional Russian administration (1877-1879). On 24 August 1878 were issued Temporary rules on the organization of the judicial branch in Bulgaria, according to which the judicial system includes amicable, regional, district (large-province) and special (administrative and spiritual) courts.

The judicial system, established by the Provisional Russian administration has not been and could not be ideal. At the end of 1879 the problems with the judicial system started to get more and more visible, which motivated the liberal government of Dragan Tsankov, established on 26 March 1880 and II OGS to conduct a judicial reform initiated by the Minister of justice Hirsto Stoyanov.

For a very short period (55 days) at the Ministry of justice were developed and submitted for adoption by the Parliament 4 entirely new bills - the Law on organization of the courts, the legal proceedings on the civil cases, which fall within the competence of the justice of the peace magistrates, the legal proceedings on the criminal cases, which fall within the competence of the justice of the peace magistrates and Statute for the punishments, which the justice of the peace magistrates may impose, as well as amendments of the Temporary rules for the organization of the judicial branch (TROJB).

The most significant changes in the judicial system of Principality of Bulgaria, which were submitted by the new Law on the courts' organization from 1880 are four: 1) the liquidation of the amicable courts (the Councils of elders in the villages and the judicial councils in the towns); 2) the establishment of the justice of the peace court; 3) the establishment of a new institute of the judicial power – the public prosecutor, and 4) Removal of the existing in TROJB electability of some of the judges and introduction of the principle of nomination of absolutely all judges.

Very quickly, with many procedural infringements and in fact without thorough debates the proposed draft-laws with a total number of 666 articles were passed by II Ordinarily general meeting (for 12 session of 2,5-4,5 hours (each), for 10 days). There have

been made almost no major amendments, which to have been created upon proposals of the deputies.

In our historical-legal science is known that our legislation for the judicial system and the legal proceedings has been receipted from the legal system of the Russian empire and more particular from the Court Statutes from 1864. However, upon comparative-legal and linguistic analysis of the Russian prime sources and the Bulgarian laws we ascertained one unknown or hidden fact far now – they are literal translation with many mistakes and discrepancies of almost all texts regulating the justice of the peace court and jurisdiction in the respective Russian laws, which we describe in details in Appendix № 3 to the dissertation and we analyze this in the second section of the Chapter.

There is also another significant fact that we ascertained: while adopting as a whole the Russian normative framework, the persons who made the draft have at the same time implemented many really disputable structural and functional modifications of the Russian model. So in our legislation for the justice of the peace jurisdiction:

- The justice of the peace court is only a one-man court,
- There is no General meeting of the justice of the peace magistrates as appellate instance of the justice of the peace jurisdiction. The acts of the justice of the peace magistrates are appealed before the regional court,
- It does not exist the institute of the honorable justice of the peace magistrates,
- The justice of the peace magistrates are not elective, they are appointed by the monarch upon proposal of the executive power,
- Many modifications were made to the procedural institutes (jurisdiction, evidence, trial in absentia and etc.), which have adverse or at least disputable effects in the case-law of the legal proceedings.

The changes made in this way, first created many risks for the normal functioning of the system of the justice of the peace jurisdiction in Bulgaria and for reaching its conceptual goals, which is confirmed also in the next case-law of the Bulgarian justice of the peace courts. Finally, the Bulgarian legislator receipted texts from the Russian legislation for the justice of the peace court, but it has not receipted the Russian model. He has established its own specific model which to a certain extent is closer to the French model, but didn't succeed to provide this vitality and effectiveness, which have the French justice of the peace courts.

Based on the analysis of the accessible and studied pieces of information from us, concerning the practical realization of the justice of the peace jurisdiction in Bulgaria, we reach to one more significant conclusion. The justice of the peace court in Bulgaria has been

established without the proper assessment of the available resources as cadres and financial capabilities of the state. So at 1896 (i.e. after the Unification) the territory of Bulgaria was divided to 130 justice of the peace venues, with seats at 92 settlements and just 130 justice of the peace magistrates were assigned for the whole country. The rash liquidation of the existing at the Liberation 2851 Amicable courts (Elders' councils), in which have participated 8 553 Bulgarians and their replacement with 130 justice of the peace courts led to catastrophic over-burdening of the latter with excessive number of cases. Because of that, the justice of the peace court itself quickly became an institute, incapable to implement its goals. In 1895 Marin Tihchev shared his experience as a lawyer: „ The justice of the peace magistrates follow strictly the Regional courts and observe the same rituals (procedures – my remark) and the same formalities they implement and thus they not only make the cases more complex, but they also make them last for years.“ and he finished his words with grief: „The words of the Mr. Minister of the justice, when he submitted the draft law for the justice of the peace institutions , that the latter shall be a court: quick, cheap and as far as possible fair, remained only words.“

CONCLUSION

The historical-legal research of the origin of the justice of the peace court and of the justice of the peace jurisdiction in England, France and Russia gives us grounds to distinguish three historical types (models) of justice of the peace jurisdiction. Though they have originated consecutively from a chronological point of view and each of them has to a certain extent an influence from its historical predecessors, each of these models remained original to a great extent and with many principle differences with the other models.

Regardless of the fact that in the first half of XX century the justice of the peace courts have been rejected in the motherland of the French and Russian model, even now continue exist justice of the peace courts in the judicial systems of more than 40 states in the world (12 in Europe, 15 in America, 6 in Asia, 8 in Africa, in Australia and New Zealand). Somehow or other these courts reproduce the French or English model (with certain national modifications) and demonstrate the practical applicability and actuality of the justice of the peace jurisdiction and the conciliation as a way for settling the legal disputes.

In the last few decades it became very popular the theme for alternative resolution of the disputes (ADR) and the mediation, as one of the possible forms for this. Regardless of the major promotion and the adopted legislative framework for the mediation in all Member-States of the EU, the achieved results are more than modest. The mediation does not succeed in demonstrating the popularity nor the effectiveness nor the vitality of the justice of the peace courts. We think that the justice of the peace jurisdiction, at which the justice of the peace magistrates unites the two functions- of the peacemaker and of the judge and the conciliations themselves appear a mandatory stage of the legal proceedings is much more rational than the mediation, where these functions are assigned to different persons, the mediator is not part of the judicial system and the conciliation is facultative.

It would be reasonable instead of trying to experiment with different alternative ways for settling the legal disputes to think over the learned historical experience and to try to extract the multiple successful and rational solutions, which provides to us the justice of the peace jurisdiction as considering that the occurrence of the justice of the peace court is a result not only of the specific historical circumstances in the individual states, but also a judicial body, corresponding to the common, legal and Christian values, traditions and principles, established in the course of thousands of years in Europe.

III. Contribution moments of the study.

- First in Bulgaria monographic research of the theoretical and historical-legal aspects of the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction;
- Theoretical-legal definition of the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction;
- Classification and definition of the types of conciliation proceedings in settling legal disputes;
- Analysis of the reasons for the inadequate popularity and effectiveness of the mediation and the other alternative forms for out-of-court settlement of disputes;
- Differentiation and characteristics of the English, French, Russian and Bulgarian historical types (models) of justice of the peace jurisdiction;
- Systematic historical-legal research in Bulgarian with regard to the origin and development of the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction in England, France and Russia;
- Comparative-legal and linguistic analysis of the Bulgarian legislation for the justice of the peace court from 1880 (the Law on the court organization, the legal proceedings under the civil cases, which are under the jurisdiction of the justice of the peace magistrates, the legal proceedings under the criminal trials, which are under the jurisdiction of the justice of the peace magistrates and the Rules on the punishments, which the justice of the peace magistrates may impose) and the Russian prime sources (the Judicial Statutes of 1864);
- Clarification of the historical events and the circumstances in the development and adoption of the Bulgarian legislation for the justice of the peace court from 1880;
- Analysis of the conceptual disadvantages of the Bulgarian justice of the peace court and of the reasons for the practical issues in the organization and activity of the Bulgarian justice of the peace court (1880-1934);
- Emphasis on rational solutions in the world models of the justice of the peace jurisdiction, which could be implemented in the modern judicial system and legal proceedings.

IV. Publications, related to the dissertation.

- The justice of the peace jurisdiction and the mediation – Praven pregled magazine, ISSN 2534-9449 (print), № 1215 in NRL of 11.03.2019, issue 5-6 of 2019, 23 p.
- The effective means of the justice of the peace jurisdiction in some disputes regarding real estates - Ius Romanum magazine, ISSN 2367-7007 (online), № 2120 in NRL of 11.03.2019, issue I of 2019, 15 p.
- The justice of the peace jurisdiction and the right of access to a fair legal proceedings (France 1790-1855) – Ius Romanum magazine, ISSN 2367-7007 (online), № 2120 in NRL of 11.03.2019, issue II of 2019, 21 p.
- Essence and characteristics of the justice of the peace court and the justice of the peace jurisdiction - Praven pregled magazine ISSN 2534-9449 (print), № 1215 in NRL of 11.03.2019, issue 3-4 of 2019, 15 p.